

სავენი თავობა

2. 20

პირად 8

11

ვენილი

1938

ჩვენ თავი

საქართველოს საბჭოთა პრესის
კავშირის ყოველთვიური ორგანო

11

სახელმწიფო გამომცემლობა
თბილისი
1938 წელი, ნოემბერი.

შინაარსი

ფიცდართი წელი — (მეთაური) 33: 3

მხატვრული ლიტერატურა

გალაქტიონ ტაბიძე — * * *	7
გიორგი ქუჩიშვილი — პოეტის ნეშტთან	8
ლადო ბალიაური — კვეთილიანი	9
გიორგი კალანდაძე — გზა დედაქალაქიდან ლენინის ქალაქისაკენ	21
შირზა გელოვანი — ჩარგალი	22
ვლადიმერ უბილავა — ტობავარჩხილი	25
როდიონ ქორქია — ნიკოლოზ შჩორსი	40
შოთა აკობია — რთველი	47

კლასიკური მემკვიდრეობა

თ. ს. ტურგენევი — ლექსები პროზად 48

კრიტიკა

ა.კ. გაწერელია — კავკასიური ბრძოლები ალ.
ყაზბეგის მოთხრობებში 51

ლიტერატურული კალენდარი

ჟუპტონ სინკლერი	61
თ. ს. ტურგენევი	62
ანტონ ფურცელაძე	64

პასუხისმგებელი რედაქტორის დრ. მოვალეობის
აღმსრულებელი ალ. მათაშვილი
პასუხისმგებელი მდივანი ნიკ. აგიაშვილი

წარმოებას გადაეცა 23/XI-38 წ. უფრნ. ზ. 6½ X 11,
ქალაქის ზომა 72 X 105, ფორმ. რაოდ 4, დასა-
შეკვად ხელმოწერილია 21/XII-38 წ. შეკვ. № 2214.
მთავლიტის რწმუნებულის № 1072, ტირაჟი 6000.

ჭახელგამის პოლიგრაფკომბინატი, უორესის ქ. № 5.

3. 0. 306060

ი. ბ. სტალინი

ოსდაართი წალი

გადიოდა მძიმე დღეები. დღეებს წლები და საუკუნოები მისდევდა. ადამიანის შიერ ადამიანის ჩაგვრას დასასრული არ უჩანდა. იცვლებოდა მხოლოდ ექსპლოატაციისა და ჩაგვრის ფორმები. მშრომელთა მოსახლეობის აბუჩად აგდება, ადამიანის მორალური უფლებების ფეხქვეშ გათელვა ერთი მუჟა მოსახლეობისაგან — მემამულეებისა და კაპიტალისტებისაგან — კიდევ უფრო მწვავე და მხეცურ ფორმებს იღებდა. საზოგადოებრივი განვითარების მთელი ისტორია პირველყოფილი კომუნიზმის შემდეგ იყო ხალხთა დაუსრულებელი კლასობრივი, პოლიტიკური და ეროვნული რბევის ისტორია. კაცობრიობის მოწინავე ადამიანებს ყოველ ეპოქაში მოსვენებას არ აძლევდა ხალხის ბედი და მათ გონებას აწვალბდა თავისი ქვეყნისა და ხალხის გათავისუფლების იდეა, უკეთესი ცხოვრების იდეა, ჩაგვრისა და ექსპლოატაციის მოსპობის იდეა. მაგრამ ხალხის ამ საუკეთესო შვილებს ვერ გამოენახათ გათავისუფლების ნამდვილ გზა და საშუალებანი. შურიგებელი პროტესტის ხმა, რომელიც აღსავსე იყო არსებულისადმი ზიზღითა და შურისძიების დაუცხრომელი გრძნობით, რჩებოდა ხმად მღალღებლისად უდაბნოსა შინა. დარჩენილათ მხოლოდ მწუხარებით ეთქვათ: „იხ მეგობრებო, მოვესწრები კი, რომ ხალხი აღარ იჩაგრებოდეს?“ (ა. პუშკინი).

ქართველი ხალხის საუკეთესო შვილი, პოეტი ილია ჭავჭავაძე, სევდიანად ამბობდა:

„აყვავებულა მდელი,
აყვავებულა მთები;
მამულო საყვარელო,
შენ როსლა აყვავდები?“

უდიდესმა მეცნიერებმა, რომლებმაც გადატრიალება მოახდინეს საზოგადოებრივი წარგონების ისტორიაში, მეცნიერული სოციალიზმის ფუძემდებლებმა — მარქსმა და ენგელსმა აღმოაჩინეს და გაარკვიეს ექსპლოატატორული კლასების დიქტატურის დახობისა და ხალხთა ბედნიერი ცხოვრების მშენებლობის — უკლასო სოციალისტურ საზოგადოების შექმნის გზები და საშუალებანი. მარქსმა და ენგელსმა კლასთა ბრძოლის გამოცდილებით დაგროვილი მასალის საფუძველზე დაასაბუთეს, რომ თავისუფლების მედროშე არის ერთადერთი ბოლომდე რევოლუციონური კლასი — პროლეტარიატი, რომელსაც უნდა ხელმძღვანელობდეს მეცნიერული თეორიით შეიარაღებული კომუნისტური პარტია; მათ დაამტკიცეს, რომ მუშათა გათავისუფლების საქმე თვით მუშათა საქმეა, და რომ კაპიტალიზმიდან კომუნიზმში გადასვლის გზა არის პროლეტარიატის დიქტატურა, სოციალისტური სახელწიფო.

მუშათა კლასს მსოფლიოს არცერთ კუთხეში არ გააჩნდა სამშობლო, რადგან ის პოლიტიკურ და ეკონომიურ ჩაგვრას თავისავე ქვეყანაში განიცდიდა თავისივე ქვეყნის ერთი მუჟა ექსპლოატატორებისაგან. უსამშობლო ხალხი დაუსრულებლად იბრძოდა სამშობლოს მოპოებისათვის, არ ზოგავდა არაფერს, მაგრამ მისი მოპოება ჯერჯერობით შესაძლებელი გახდა მხოლოდ დედამიწის ერთ მექვესედზე ოცდაერთი წლის

წინ, 1917 წლის 7 ნოემბერს, მარქს-ენგელს-ლენინ-სტალინის მოძღვრებით შეიარაღებული რუსეთის მუშათა კლასის მიერ ლენინ-სტალინის დიადო პარტიის ხელმძღვანელობით, საერთაშორისო პროლეტარიატის მხარდაჭერის ვითარებაში.

ოქტომბრის დიდი სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებას რუსეთში მრავალი საგარეო და საშინაო პირობები უწყობდა ხელს. მთავარი, რამაც გადამწყვეტი როლი ითამაშა რევოლუციის გამარჯვებაში, საგარეო ვითარებიდან, როგორც გვასწავლის ამხანაგი სტალინი, იყო ის, რომ რევოლუცია დაიწყო ძირითად იმპერიალისტურ სახელმწიფოების ურთიერთ გააფთრებულ ბრძოლის პირობებში, ამის პირობებში, „როდესაც ომით განაწამები და ზავს მოწყურებული მშრომელი მასები თვით მოვლენათა ლოგიკამ მიიყვანა პროლეტარულ რევოლუციასთან, როგორც ერთადერთ გამოსავალთან“ (ი. სტალინი). საშინაო პირობებიდან კი:

„ჯერ ერთი, ოქტომბრის რევოლუციას უაღრესად აქტიურად უჭერდა მხარს რუსეთის მუშათა კლასის დიდი უმრავლესობა.

მეორე, მას უეჭველად მხარს უჭერდა ლარიბი გლეხობა და ჯარისკაცთა უმრავლესობა, რომელთაც სწყუროდათ ზავი და მიწა.

მესამე, მას სათავეში ედგა, როგორც ხელმძღვანელი ძალა, ისეთი გამობრძმედილი პარტია, როგორიც არის ბოლშევიკების პარტია, რომელიც ძლიერი იყო არამარტო თავისი გამოცდილებით და წლობით გამომუშავებული დისციპლინით, არამედ მშრომელთა მასებთან უდიდესი კავშირითაც.

მეოთხე, ოქტომბრის რევოლუციას ჰყავდა შედარებით ისე ადვილად დასაძლევ მტრები, როგორიც იყვნენ რუსეთის ცოტად თუ ბევრად სუსტი ბურჟუაზია, გლეხთა „ამბოხებებით“ საბოლოოდ დემორალიზებული მემამულეთა კლასი და ომის მსვლელობაში სრულიად გაკოტრებული შემთხვევითი პარტიები (მენშევიკებისა და ესერების პარტიები).

მეხუთე, მის განკარგულებაში იყო ახალგაზრდა სახელმწიფოს უზარმაზარი სიერცეები, სადაც მას შეეძლო თავისუფალი მანევრირება, უკანდახევა, როდესაც ამას მოითხოვდა გარემოება, სულის მოთქმა, ძალების მოკრება და სხვ.

მექექვსე, ოქტომბრის რევოლუციას კონტრრევოლუციასთან ბრძოლის დროს შეეძლო იმედი ჰქონოდა, რომ ქვეყნის შიგნით არსებული სურსათის, სათბობისა და ნედლეულის რესურსები მისთვის საკმაო იქნებოდა“ (ი. სტალინი).

„ამ საგარეო და საშინაო გარემოებათა შეერთებამ, გვასწავლის ამხანაგი სტალინი, შექმნა ის თავისებური ვითარება, რომელმაც განსაზღვრა ოქტომბრის რევოლუციის შედარებით ადვილი გამარჯვება“. მაგრამ, ამას გარდა ოქტომბრის რევოლუციის გამარჯვებას რუსეთში ჰქონდა საგარეო და საშინაო ხასიათის უაღრესად მნიშვნელოვანი სიძნელეები. პირველყოვლისა ეს ის იყო, რომ „ოქტომბრის რევოლუცია ერთგვარად განმარტოვებული იყო, მის ახლოს და მეზობლად არ არსებობდა საბჭოთა ქვეყანა, რომელსაც დაეყრდნობოდა იგი“ (ი. სტალინი), არ გვყავდა პროლეტარული უმრავლესობა ჩვენს ქვეყანაში და სხვა.

მაგრამ მიუხედავად ამ სიძნელეებისა, მიუხედავად იმისა, რომ რევოლუციის მსვლელობის პერიოდში იმპერიალისტური სახელმწიფოები ყოველნაირად ეხმარებოდნენ შინაურ კონტრრევოლუციურ ძალებს და აქეზებდნენ მერყევ ელემენტებს რევოლუციის ჩახშობისთვის, მიუხედავად იმისა, რომ კონტრრევოლუციური ტროცკისტები, ზინოვიევი-კამენევი და ბუხარინელები აშკარად და ფარულად დალატობდნენ რევოლუციას და ფაშისტურ კაპიკებზე ჰყიდდნენ მუშათა კლასის თავისუფლების ინტერესებს, რუსეთის მუშათა კლასმა, ულარიბეს გლეხობასთან და რევოლუციურ ჯარისკაცებთან ერთად, საერთაშორისო რევოლუციური პროლეტარიატის მხარისდაჭერის ვითარებაში, ბოლშევიკური პარტიის ხელმძღვანელობით, სოციალისტური რევოლუციის გენიოსებისა და უდიდესი სტრატეგების ლენინისა და სტალინის მეთაურობით გაანადგურა შინაური და გარეშე კონტრრევოლუცია და

შეჰქმნა უძლეველი საბჭოთა კავშირი, რომელიც მსოფლიოს გულში აღმართულია, როგორც თავისუფლების დროშა და ყველა ქვეყნის ჩაგრულთა იმედი.

ოცდაეთრი წლის მანძილზე თავი დააღწიეს რა კაპიტალისტებისა და მემამულეების ბორკილებს, სოციალისტური ქვეყნის მუშებმა და მშრომელმა გლეხობამ შეჰქმნეს თავიანთთვის თავისუფალი, უზრუნველყოფილი, კულტურული, ბედნიერი და საამური ცხოვრება. საბჭოთა კავშირის ხალხებმა თავიანთი გმირობითა და მამაცობით ბრწყინვალე ფურცლები ჩასწერეს კაცობრიობის განვითარების ისტორიაში. მათ გმირულად დასძლიეს ყველა სიძნელე, მამაცურად გასწიეს წინ — აღადგინეს ომებისაგან განადგურებული სახალხო მეურნეობა, გარდაქმნეს იგი და ძირითადად დამთავრეს სოციალისტური საზოგადოების აგება. ჩვენი ქვეყნის ხალხები, როგორც არც ერთ ქვეყანაში და არასოდეს ისტორიაში, შეგნებულად ჰქმნიან თავიანთ ისტორიას. მათ იციან და სწამთ თავიანთი მომავალი. ამიტომ ამ მომავალს ისინი შეგნებულად და დაუინებულად შემოქმედებითი მუშაობით ჰქმნიან.

სოციალიზმის ქვეყანაში ყოველდღიურად იზრდება და ვითარდება სახალხო მეურნეობის ყველა დარგი, იზრდება და უმჯობესდება მშრომელთა მატერიალური და კულტურული მდგომარეობა. ეს ხდება მაშინ, როცა კაპიტალისტური ქვეყნები გამოუვალი კრიზისების მარწყუნებში არიან მომწყვედეული, როცა იქ მშრომელთა ეკონომიური და საყოფაცხოვრებო პირობები დღითიდღე უარესდება, მატულობს უმუშევრობა, შიმშილი, სიღატაკე, ავადმყოფობა, სიკვდილიანობა და სხვა.

მიუხედავად იმისა, რომ საერთაშორისო ფაშიზმის მოსყიდული აგენტები კონტრრევოლუციური ტროცკისტები და ბუხარინელები შენიღბულად და გაძლიერებულად მოქმედებდნენ, ფართოდ შლიდნენ თავიანთ მავნებელ მუშაობას ჩვენი მეურნეობის ყველა უბანზე, ჩვენ მაინც ბრწყინვალე წარმატებებს ვაღწევდით და ვაღწევთ, რადგან ლენინ-სტალინის პარტიისა და საბჭოთა ხელისუფლების გარშემო მჭიდროდ დარაზმული მშრომელი მოსახლეობა შეგნებულად იბრძოდა სახალხო მეურნეობის გეგმების შესრულებისთვის და ასეთ პირობებში არავითარ მავნებლობას არ შეეძლო მისი ჩაშლა.

საბჭოეთის თვალუწვდენელ სივრცეზე დიდი სტალინის მშობლიური ზრუნვით ყველა ხალხებმა უკეთესად მოაწყეს თავიანთი ცხოვრება, განავითარეს საკუთარი, ფორმით ნაციონალური და შინაარსით სოციალისტური კულტურა. საბჭოთა კავშირში შემავალმა ყველა ერმა თავისი ინტელექტუალური კულტურის წარსული და აწინდელი მიღწევები შეიტანეს საბჭოთა კავშირის კულტურის საგანძურში. არც ერთ ეპოქაში არ შეიძლებოდა ჰქონოდა დიდი და პატარა ერების კულტურულ მემკვიდრეობას ისეთი დიდი დაფასება, როგორც აქვს მას დღეს სოციალიზმის ქვეყანაში. საბჭოთა კავშირის ხალხებმა თანაბარი სიყვარულით ჩაატარეს პუშკინისა და შოთარუსთაქელის იუბილე, ჯამბულისა და ილია ჭავჭავაძის იუბილე, ასეთივე თანაბარი სიყვარულით ემზადებოდნენ ისინი შევჩენკოსა და „დავით სასუნელის“ იუბილეებისათვის და სხვა.

საბჭოთა კავშირში შეიქმნა მსოფლიოში მოწინავე სოციალისტური კულტურა, საკაცობრიო კულტურა. ჩვენს ქვეყანაში, როგორც არსად და არასდროს, შეიქმნა ყველა პირობა ადამიანის ინტელექტუალური უნარის გაფურჩქნისა. ადამიანი სოციალიზმის ქვეყანაში უდიდესად ფასობს, იგი უძვირფასესი კაპიტალია ყველა კაპიტალთა შორის. ამიტომ ბუნებრივ და ჩვეულებრივ მოვლენად გადაიქცა ჩვეულებრივ ადამიანთა რიგებიდან ათასობით და მილიონობით დამკვრელების, სტახანოველების, საბჭოთა კავშირის გმირების, მგზნებარე პატრიოტების გამოსვლა. სოციალიზმის ქვეყანა გმირების ქვეყანაა, რადგან თვითუღმა მოქალაქემ იცის, რომ მისი გმირობა და თავდადება ანმტიციებს და აძლიერებს ხალხთა კეთილდღეობას, უკეთეს მომავალს, მან იცის, რომ თავისი გმირობით უდიდესი წვლილი შეაქვს კაცობრიობის გათავისუფლებისთვის ბრძოლის საქმეში, რადგან საბჭოთა კავშირის სიძლიერე საწინდარია და იმედია მსოფლიო პროლეტარული რევოლუციისა, რომ სოციალისტური რევოლუცია

ლუციები სხვა ქვეყნებში აღარ იქნებიან განმარტოვებულნი. მათ ეყოლებათ გვერდით ძლიერი საბჭოთა კავშირი, რომელსაც დაეყრდნობიან და ისარგებლებენ მისი უდიდესი გამოცდილებით.

ჩვენი საბჭოთა ქვეყნის მტკიცე პოლიტიკურად, იგი უძლეველია თავისი ხალხის უსაზღვრო სიყვარულით. ოცდაერთი წლის მანძილზე ჩვენი ქვეყნის მშრომელებმა არა ერთი და ორი მაგალითი უჩვენეს მსოფლიოს საბჭოთა კავშირის პოლიტიკური სიძლიერისა. მაგრამ განსაკუთრებით აღსანიშნავია ხალხის ის მტკიცე მორალური და პოლიტიკური ერთიანობა, რომელიც გამომამყვანია მან სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს და რესპუბლიკათა უმაღლესი საბჭოების არჩევნების დროს. ამ არჩევნებში ბრწყინვალე გამარჯვება მოიპოვა კომუნისტთა და უპარტიოთა ბლოკმა. „ამ ბლოკმა ლენინ-სტალინის პარტიის დროშის ქვეშ თავი მოუყარა მშრომელთა მთელ მასას: მთელი ხალხის 98 — 99 პროცენტს“ (მოლოტოვი).

ოქტომბრის დიდი სოციალისტური რევოლუციის ოცდაერთი წლის თავზე კიდევ უფრო გაძლიერდა საბჭოთა კავშირის ავტორიტეტი საერთაშორისო მასშტაბით, როგორც იმპერიალისტური ომის მტერისა და მშვიდობიანობის ერთადერთი ქვეყნისა. მაშინ, როცა „მეორე იმპერიალისტური ომი ნამდვილად უკვე დაიწყო, იგი დაიწყო ჩუმ-ჩუმად, ომის გამოუცხადებლად“ („საქ. კ. პ. (ბ) ისტორია“), საბჭოთა კავშირი შეურყევლად დგას თავის სამშვიდობო პოლიტიკაზე. მთელი მსოფლიოს მოწინავე კაცობრიობის უურადლება, აზრი და გონება მიპყრობილია მისკენ. დღითიდღე იზრდება და ფართოვდება საბჭოთა კავშირის მეგობართა წრე კაპიტალისტურ ქვეყნებში.

მაგრამ, მთელი ჩვენი მიღწევები ქვეყნის შიგნით და მის გარეთ, ოდნავადაც არ იძლევიან იმის უფლებას, რომ თვითღამშვიდებას მივეცეთ. რამდენადაც უფრო ძლიერდება სოციალისტური ქვეყნის სიმტკიცე, იმდენად იზრდება ფაშისტური ქვეყნების მხეცური გაბოროტება და მტრობა ჩვენი ქვეყნისადმი. ერთი წუთითაც არ უნდა დაგვაიწყდეს, რომ ვცხოვრობთ კაპიტალისტურ გარემოცვაში. შეუპოვრად და დაუპინებით უნდა ვაწარმოებდეთ მუშაობას სახალხო მეურნეობის ყველა უბანზე ახალ-ახალი წარმატებების მოსაპოვებლად, ვიძლეოდეთ გამირობისა და პატრიოტიზმის მაგალითს შრომის ფრონტზე და უნდა გვახსოვდეს აგრეთვე დიდი ბელადის ამხანაგ სტალინის რჩევა: „საჭიროა ყოველნაირად გავაძლიეროთ და განვამტკიცოთ ჩვენი წითელი არმია, წითელი ფლოტი, წითელი ავიაცია, თავდაცვა-ავიაქიმი, საჭიროა მთელი ჩვენი ხალხი ვიყოლიოთ მობილიზაციური მზადყოფნის მდგომარეობაში სამხედრო თავდასხმის საფრთხის წინაშე, რათა ვერავითარმა „შემთხვევითობამ“ და ჩვენი გარეშე მტრების ვერავითარმა ოინებმა ვერ მოგვისწროს მოუშალებელს“.

მარქსიზმ-ლენინიზმის დროშით და ლენინ-სტალინის პარტიის ხელმძღვანელობით გავიმარჯვებთ ოქტომბრის რევოლუციაში. ავაგეთ უკლასო სოციალისტური საზოგადოება, მოვაწყეთ კულტურული და საამური ცხოვრება. ამავე დროშითა და ამავე პარტიის ხელმძღვანელობით გავწევთ წინ და გავიმარჯვებთ მსოფლიოს მასშტაბით გაუმარჯოს ოქტომბრის დიდი სოციალისტური რევოლუციის ოცდაერთი წლის თავს!

გაუმარჯოს უძლეველ საბჭოთა კავშირს!

გაუმარჯოს მსოფლიო სოციალისტური რევოლუციის გენიოსსა და სტრატეგს ამხანაგ სტალინს!

მხატვრული იტალია

გალაქტიონ ტაბიძე

* * *

ულევი, უანგარიშო,
შიშით და ყრუოლით ამტანი,
შენს არე-მარეს, პარიყო,
აშუქებს კაფე-შანტანი!

ღამე თრთის, ვით კორმორანი,
ნისლის იშლება ჯეჯილი.
ხფინქსებთან ჩხავის ყორანი,
ბრმა, კოჭლი, ხმაჩახლეჩილი.

ყველაზე მეტად ის სტირის
პარიზს: „იცოდე ნეტავი
შენს ღამეს და შენს იზირისს
მე ვხედავ ყველაზე მეტად!“

პოეტი ზოგი შხამიანს
წმას აღმოჩენას ადარებს, —
მაგრამ სთქვი, ბრმა აღამიანს
ამნაირს რა შეგვაყვარებს?

ულევი, უანგარიშო,
შიშით და ყრუოლით ამტანი,
შენს არე-მარეს, პარიყო,
აშუქებს კაფე-შანტანი!

პოეზიის ნაგონი

სამშობლო შენი, ვით დედის გული,
ეგლო გართხმული რკინის ქუსლის ქვეშ.
შენ კი, პოეტი, ტიტანურ სულით
ეკვეთებოდი ცის უკუნ სისქეს.
მარად უსაფრომ და ბობოქარმა
მერანს უბედოს, მიანდე ბედი
და წარგიტაცა, ვით ნიავქარმა,
სულ სხვა ცხოვრების წინამორბედი.
„ნუ დავიშარხო ჩემსა მამულში,“
ცას შეჭკიოდი ურჩი რაინდი
და სადღაც განჯას გადაკარგული,
წამოგეწია სიკვდილის ბინდი.
ასე დაინთქა სიცოცხლე შენი,
ასეთი იყო ის დრო ვერანი,
მაგრამ უმხედრო შენი მერანის.
სწრაფვა,
ჭიხვინი,
რაბტის ჟღერანი, —
კვლავ გვიტაცებენ მედგარი ფრენით.

ნეშტო დიადო, იყავი მშვიდად:
„სიძნელე გზისა გაგვიადვილდა!“

15 ოქტომბერი.
მთაწმინდა.

ქ ვ ე თ ი ლ ი ა ნ ი

ისინი ჩქარი ნაბიჯით მისდევდნენ ქუჩას. ბოლოს ერთი მათგანი შეჩერდა, ბალის იქით შენობას გადახედა და ამხანაგს ღიმილით უთხრა:

— აი აქ არის, მოვედით!

— ძლივს!..—სიხარულით წამოიძახა მეორემ. შავი ღიდრონი თვალები გაუბრწყინდა და იღუმალად შეუჭვრიტა ფანჯრებიდან გამომზირალ დაზგებს. დინჯად მიუახლოვდნენ ფაბრიკაში შესავალ კარებს. დირექტორი იკითხეს და სადად მორთულ ოთახში ხევსურული ტანისამოსის სუნი შეიყოლიეს. ფაბრიკის დირექტორი გულთბილად შეხვდა. ხელები ჩამოართვა, დაბრძანება სთხოვა. ისინი ჩუმად და მორიდებით დასხდნენ, საქმის დაწყება გაუჭირდათ. დირექტორმა შეამჩნია და თვითონ შეეკითხა, საქმე ხომ არაფერი გქონდათო.

— დიად! — უპასუხა ერთმა მათგანმა, — აი ამ ქალს სურს მუშა გახდეს, — და ხევსურად ჩაცმულ ქალზე მიუთითა. დირექტორს ბაგეზე ღიმილი შეუთამაშდა. სტუმარი შეათვალიერა და სახელი ჰკითხა. მზია მჭვიანო, უპასუხა და თავი დახარა.

— კარგი სახელი გრქმევია!... კომკავშირელი ხარ?

— არ.

— წერაკითხვა იცი?

— არ.

— არა გრცხვენია; დაილო?!..

არა. რად უნდა რცხვენოდეს მზიას. იგი ხევსურია. არხოტიონი. დამფრთხალ ფურჯიხვივით შემოიჭრა ქალაქში. აქამდე დაფეთებული დადიოდა. ახლა კი..

— რამ გაიძულა ქალაქში ჩამოსვლა?!.. — იკითხა დირექტორმა და უფრო ახლოს დაუჯდა მზიას. მზიამ ოდნავ ამოიოხრა. სირცხვილის ეტლი აცქიატდა მის სახეზე. ხოლო მისმა ამხანაგმა ქალმა შემდეგი უამბო დირექტორს:

მზია... ჯერ კიდევ პატარა იყო. რომ უბედურება დაატყდა თავს: ოჯახს კეზი გაუტყდა—მამა მოუკვდა. ექვსი სული დარჩა ობლად: ხუთი პატარა და და დედა. მზია ყველაზე უმცროსი იყო. მენახალებდ ედგა ოჯახს: ფენში-

შველი, პერანგის ამარა ქვა-ხეთ აწყდებოდა, მოჯამაგირობდა. ლუკმა პურს შოულობდა. მაგრამ სამამკლავს ეუბნებოდნენ—ხელუკულმა აწვდიდნენ გამხმარ ქერის პურს. კარების უკან ბნელ კუნჭულში იჯდა და ილოლნებოდა. შინმოსულს მოსვენებას არ აძლევდნენ: ჩეჩადა, ართავდა, ქსოვდა. სიმწრით ჩამოილია საწყალის დღეები. დაქალდა, ძუძუები აუკოკრდა, თეძოები გაუსქელდა. დახეულ პერანგში აღარ ეტეოდა. თმაგაბურძგენილი ხშირად ნამტირალევი დადიოდა, მაგრამ ლამაზი იყო მზია. მწყემსი ბიჭები იდუმალად შეათვალიერებდნენ დახეულ პერანგში გახვეულ, მთის ბროლივით მკვრივსა და თეთრ, სხეულს. იგი ნამეტნავად მოსწონდა ხიხლა ბაბურაულს. მზიას აღარ ეშვებოდა. აედევნებოდა და წარამარბ დასჭიხვინებდა. საჭიდრად იწვევდა. იდუმალად ჰკბენდა ლოყაზე და ნარბენალივით აქლოშინდებოდა. მზიას ხიხლა ჭირივით ეჯავრებოდა, გამწარებული ქვევს დაუშენდა. ავი ხასიათის საწყევარს ეტყოდა, მარცხნივ გადააფურთხებდა და შორს გარბოდა. ჩაწვებოდა ბალახში, იწმენდა ხიხლას ნაკბენს და ტიროდა. დიდხანს ახლოს აღარ გაეკარებოდა, ემალეობოდა, მაგრამ წყეული ხიხლა არ მოშორდა. სიკვდილმა მოაშოროს სამზეოს!... ხევსურეთი დაანატრა მზიას. სწორებს მთაშორა სწორთმოსასხლეტმა!...

ერთ საღამოს გოგო-ბიჭები მოგროვილიყვნენ: მოტაცებული პატარძალი მოეყვანათ სოფელში — ახალუხლობდნენ. მზია პატარძლის გვერდზე იდგა და ძუძუებზე ხელი შემოეხვია, თითქოს მონაპარს მალავსო. სახე გაბრწყინებოდა. ცეკვა სურდა კისკისებდა, მაგრამ უცბად მოიღუშა: ოთახში ხიხლამ შემოაბიჯა და შემოსვლის უმალ მზიას კბილები გაუნათა. მზია დათოფილი შველივით დაფრთხა. კედელს მიაწყდა. გოგო-ბიჭები ახარხარდნენ. ყიჟინა დასცეს. ვიღაცამ დაუსტვინა. ხიხლა გაგულისდა და იმ წყეულმა მზიას „ხელის დაკვრა“ გაუბედა:

— დღის შემდეგ მზია ჩემი ას. ცოლად ვერავინ წაიყვანს!—დაიძახა ხმამალლა და ბრაზიანი თვალებით შემოაცელა ახალუხალი. იქ მყოფთ ჯერ ხუმრობა ეგონათ. შემდეგ გაგულისდნენ და გვარი გვარს დაეჯახა:

— უჯიშოვ, უჯილაგოვ, ხიხლავ!...

— ციცა იყვას შენის მკვდრისად, ცბცა!...

— შაგვარცხვინ!

— თავ მოგვჭერ ხევსურეთში.

— ქალს ხელ დახკარ. კაცად არ ჩაგვეყარენი.

— გვარ შეგვირცხვინ.

— უჯიშოვო, უჯილაგოვო!...

ეძახდნენ მზიას მოკეთეები და ხიხლას ძმა-სახლის კაცებს ხმლითა და ხანჯლებით ეტეოდნენ.

ხიხლა ჩუმად გაძვრა ღამის სიბნელეში. შინ შეიპარა და სახლის კაცებთან იღრიჭებოდა.

— ჩემ იას მზია, ჩემ!... ვერვინ წაიყონს!...

მზიამ ტანისამოსი შემოიხია, ყურყამივით შავი თმები დაიჭრა. სახე დაიკაწრა და დიდხანს, დიდხანს ტიროდა. სწყევლიდა ხილას. თავს მოვიკლავო, არწმუნებდა დედას. უნდაურ ქრმისთვის წაყოლას სიკვდილი შირჩევნიაო. გარეთ აღარ გამოდიოდა: საბნელოს დაჯდა ხილას მწუნობარი.

მეზობელი ქალები მაჰანკლობდნენ:

- ხილა კა გვარისა იას!..
 - ჯიშ უყვირის!..
 - თესლ ჯილაგიან იას.
 - დიდ ქონება აქვის.
 - ცის ნამს არ გაგაკარებს.
 - ობოლ ოხერ იხარ, გიპატრონებს.
- ეუბნებოდნენ ისინი.

მართალია, ხილა ჯიშიანი ვაშკაცია, კარგის გვარისა. მაგრამ მე არ მიყვარსო: „გაჩუყენილი ხასიათისა იას წყეული, გარყენილი ხასიათისა“ — ამბობდა მზია და გული უწუხდებოდა. ხილა ქირივით ეჯავრებოდა (ქირმა წაიღოს მისი გონჯი სახე!). მზიას არავინ ჰკითხა: გვარის უფროსები შეიყარნენ და ხილას ძმას და სახლის კაცებს მაკეთეობა უთხარეს. სკამზე დაისვენა — მზია გაათხოვეს. „წყეულო სიცოცხლევ!.. ხილასთან ყოფნას არ ყოფნა სჯობის“. — ფიქრობდა მზია და ცისმარე დღეს იჯდა საბნელოს. ტიროდა. მოკეთეები თავისას აქ იშლიდნენ. მაკეთეობდნენ. ხშირად მოდიოდნენ მზიას ოჯახში, მაჰქონდათ: „ბედის-კვერა“. მასანახავი. სასანთლე. ქადა და არაყით სავსე ქინთები. თავად ხილა და მზია ერთიმეორეს ეშალებოდნენ — ხევსურეთის წესს ასრულებდნენ.

რამდენიც დრო გადიოდა, მზია უფრო ლამაზდებოდა. ახალი ტანისამოსი შეიკერა. დამშვენდა. სწორფერნი გაიჩინა, ხილას ჩუმად შეავლებდა თვალს და სიმწრით ბაგეებს იკბენდა. ბედს იწყევლიდა. რამდენჯერმე გადაუგდო „ლიშანი“, მაგრამ არ იქნა: ხილა თავისას გაიძახოდა:

— მზია ჩემი ას. ვერვინ წაიყვანს. სისხლ დაიღვრების!..

— მზია გაჯიუტდა: მწუნობარი გახდა — მანდილი ღლარ დაიხურა... დედამთილ მამამთილს აღარ დაემალა — ხევსურეთის წესი დაარღვია. ხილას ხალხში არ მოერიდა: დაენახვა და მწარედ იხარხარა. შეარცხვინა: გარმონზე სასენო უმღერა.

- სწუნობს!..
- თავის დანებებას იხედავს!..
- ხილას არცხვინის!..
- სისხლ დაიღვრების!..
- დაასახირებენ!..
- ცხვირს მოსჭრიან!..
- ხელით გააუხმრებენ!..

ამბობდა ხალხი.

მზია თამაშობდა: ის დრო წავიდაო, ამბობდა, როდესაც ქალები ძალით მიჰყავდათ. ადამიანი ვარ, თავის სურვილი მაქვს, ვისაც მინდა, იმას შევიყვარებო.

ხილას სიყვარულის ალი მოედო. უძილობა დასჩემდა. ლოგინში ვეღარ ისვენებდა. დღედაღამე მზია ესურათხატებოდა, ერთი გადაწყვეტილება ერქო ლურსმანივით მის გონებას:

— მზია უნდა გაუპატიურდეს: შეიღ დააბოძოს ძილვის საგაზე. გადაწყვეტილი ძმა-სახლისკაცებს უთხრა. სამი ღონიერი ახალგაზრდა აიყოლია. იარაღი აისხეს. ღამის სიბნელეს შეუერთდნენ.

იმ საღამოს მზია დაღლილი დაბრუნდა შინ: მთელი დღე ხნავდა ყანას. კარგა ხანს იჯდა ჩრაქვის სინათლეზე: მატყლს ჩეჩდა, ხილას დაბადების დღეს სწყევლიდა და ჩუმად ცრემლს ღვრიდა. თავის დანებებას ნატრულობდა. შუალაშე იყო გადასული, რომ სოფლის ბოლოში ძაღლები აყევდნენ. მზია შეკრთა. საჩქაროდ ჩააქრო ჩრაქვი და ჩალის ლოგინზე მიწვა. დაწოლის უმაღლესი ლოდივით დააწვა ძილი და ბურანში გაეხვია. ვეღარ გრძნობდა ძაღლების წკმუტუნს, შავ ლანდებს რომ უტევენ სიბნელეში. ლანდები ნელის ნაბიჯით უახლოვდებოდნენ ბოსლის კარს. ბოლოს დერეფანს მიადწიეს და ძაღლებიც გაჩუმდნენ. გაყუჩდა ყველაფერი. ბუნებაც კი, ბუნება, ესრეთ ჩქროიანი და მუდამ დაუღუშები. პირუტყვი და მუდამ მოდუღუნე წყარონიც გაინაბნენ, თითქოს ეშინიათო იმ ოთხი ლანდისა, უკუნ ღამეში ხანჯრის წვერებით რომ ებრძოდნენ ბოსლის კარს, რომლის შიგნიდანაც ისმოდა მწოლარე ძროხების წყნარი ფშვინვა და მოუსვენარი ცხენის ფეხის ოდნავი ხმაური, ის ადამიანთა სიახლოვეს გრძნობდა და ეშინოდა. კანკებთან ატუზულ ხილას ქლოშინი ჰქონდა ამომჯდარი. ხოლო სამი რიგრიგობით სჭრიდნენ ბოსლის კარებს ხანჯრის წვერით, რომ შიგნიდან მაგრად გაგდებულ ურდულისათვის ხელი მიეწვდინათ და კარები გაეღოთ.

თენების უამს პირველად ხილამ გადააბიჯა ზღრტბლს და სუნთქვა აჩქარებული, დაჭიმული ნაბიჯით მიუახლოვდა. ჩალაში მწოლარე ქალს. იგი უფრო ღამაში ჩანდა ჩირახის შუქზე, მზია ღრმა ძილში იყო წასული. ოდნავ წამოშლილი თმის კულულები ზისცვრით ნაბანს სახეზე ბატკნის კრაველივით დაჰყროდა. შავნი წამწამნი შეერთებულყვენ და არშიად ევლებოდნენ თვალის გუგათ. ხოლო მარწყვივით ბაგენი ოდნავ დასცილებოდნენ ერთიმეორეს და შიგნით თეთრი კბილები ელავდა. ხილას ოფლის ნამი დაედო უფრო აქლოშინდა. სულმა წასძლია ბაგეთ დასაკონად. დაიხარა და ის იყო უნდა დასწაფებოდა, რომ ხმლის ვადა ქალის სახეს მოხვდა. მზია შეკრთა. გაეღვიძა და გაშტერებული ხილას მიაჩერდა. თვალთა მრისხანებამ შეაკრთო ხილა და მისდა უნებურად უკან დაიწია. მზიამ ელვის სისწრაფით მოავლო თვალი ბოსელს. მარტო ხილა თრთოდა მის წინ. ფაფარაშლილი ვეფხივით წამოხტა მზია საწოლიდან და ხილას მწყრალად უთხრა:

— საით შამეეთრი, შე შურდალო!...

— მზიავ!.. — წამოიძახა ხიჩლამ და ქალისაკენ გაიწია.

— გეეთრი აქით!...

— ჩემი ხარ!... ჩემი უნდა გახდე!...—და ხიჩლამ ქალს ხელი ჩაავლო.

— მაგიტომ მეჯავრები, მაგიტომ, შე უნამუსო!... — სახეში მიაფურთხა მზიამ და ხელი ჰკრა. ხიჩლა კედელს მიაწყდა. ამ დროს სამყოფში შემოვიდა სამი დანარჩენი თანამგზავრიც და მზიას ხელები ჩაჰკიდეს. ღამის სიბნელეში გააქროლეს. მზიამ ბევრი იბრძოლა. სწყევდა. საყვედურს ეუბნებოდა. გასაქცევად იწევდა, მაგრამ ვერაფერს გახდა. მკლავმეგარ ვაჟებს ვერ გაუსხლტა ხელიდან.

— ჩემი ხარ, ჩემი!... — ეღრიჭებოდა ხიჩლა და წარამარად წაეტოტა-ვებოდა გზად მიმავალს. ანდამატივით იზიდავდა მზიას მკვრივი ტანი. მალალი მკერდი და რბილი ტუჩები, მაგრამ წადიღს ვერ მიაღწია: გზაში ახალუხალი შემოეგება და მზია ქალების გუნდს შეუერთდა. ხოლო, როდესაც კომქავშირელებმა მზიას მოტაცება შეიტყვეს, ამბავი სოფლის-საბჭოს შეატყობინეს და თვით უჯრედის მდივანი მაშინვე მზიასთან გაჩნდა. ხიჩლას წინადადება მისცეს, ქალი გაენთავისუფლებინა. წინააღმდეგ შემთხვევაში, დაგიჭერთო, უთხრეს. ხიჩლა ჩაფიქრდა. მოკეთებმაც ურჩიეს — თავის დანებება. ხოლო ხევსურეთის წესი ვერ დაივიწყეს და მზიას ოჯახს „რჯული“ მოსთხოვეს.

— სამწუნობრო გვერგების!...

— სახლის დანახარჯ მოგვცან!...

— მზიამ სახლში თავ მოგვქრა!...

— ვაჟკაცს იწუნებსო!...

— გვარცხენის!...

ჩიოდნენ ხიჩლას ნათესავები. მეზობლები ჩაერივნენ და მედიატორები დასხდნენ. ითათბირეს და რვა ძროხა დრამა დააკისრეს მზიას გადასახადი: სამწუნობრო და დანახარჯი. ბოლოს ერთი უფროსთაგანი ადგა ხიჩლას გვარიდან და მედიატორებს განუცხადა:

— მზია კვეტილში ზის!...

— ჩემი სიცოცხლით ცოლად ვერავინ წაიყვანს, — დაუმატა ხიჩლამ.

— მზია შინ უნდა დაბერდეს, შინ!...

ქმარშვილს ვერ ეღირსების!...

— ხევსურეთის წესს ვერვინ დაარღვევს!...

თქვეს მედიატორებმა და დაიშალნენ...

აქ ამბის მომყოლი შეჩერდა. დირექტორს ტელეფონით ვიღაც ელაპარაკებოდა. და როცა ლაპარაკი მოათავა, სთხოვა ისევ განეგრძო მზიას თავდადასავალი.

— მზიას სიცოცხლის, ლეგა დღეები უგემურად მიიპარებოდნენ, — განაგრძო მან, — კვეთილიანი იყო, ახლოს არავინ ეკარებოდა. ცოლად ვერავინ თხოულობდა — სისხლის დაღვრისა ეშინოდათ. კომკავშირელები იმედს აძლევდნენ, მაგრამ არეგდარევისა ერიდებოდათ.

— სანაწყევრო რას შინ დაბერებულ ქალი!...

— სიკვდილი სჯობის მზიას სიცოცხლეს!...

— თავი მაიკალ, მზიავ, თავი. ვინ შეგინახავს, ქალბნელო?... — ეუბნებოდნენ მზიას მეზობელი ქალები და ცრემლით ატირებდნენ. რა ქნას მზიამ; სად წავიდეს? ვის მიმართოს? სიკვდილისა ეშინიან. თავის მოსაკლავად აღებული თოფი ხელიდან უვარდება. წყლის ღრიანცელი შიშის ჟრუანტელსა ჰგვრის. სახრჩობელა ზარავს... ისევ მწყემსობა. მთის ყურეთ გდება მარტოდ. დღედაღამე. დარსა და ავდარს, მოჯამაგირეობა არჩია და ჯოგში წასასვლელად ემზადებოდა.

უცხად სოფელში ახალი ამბავი დატრიალდა. უცხო მგზავრები ვაჩნდნენ. ხუთმეტი ვაჟი იყო, ოთხიც ქალი. ქალაქიდან წამოსულიყვნენ, კომკავშირელები ვართ, კულტ-ლაშქრობაზე მივდივართო, თქვეს და ახიულში დაბინავდნენ: ვინ რადიოს დგამდა. ვინ სცენას აწყობდა, ან რეპეტიციას გადიოდა. ზოგი საკრავს უკრავდა, სხვები მღეროდნენ. სოფელში წიგნები გაჩნდა. რვეულები და ფანქრები გაასაჩუქრეს. დედათა და ბავშვთა ექიმები დაგზავნეს. ხალხს იოდი და შესახვევი დაურიგეს. მოხსენება ჩაატარეს და ხევსურთ ახალი ცხოვრება დაანატრეს.

ახალგაზრდა ექიმმა ქალმა განმარტოებით მდგომ მზიას მოჰკრა თვალი. მოეწონა: მზია ლამაზი იყო. ფერ-მწითური, ყელმაღალი, სწორნაკვითიანი სახით, შავი წარბი და თმა წამწამი რომ ამშვენებს, ქალაქელი ქალის გული მძლავრად მიიზიდა. ხელები გაუწოდეს, დობილობა სთქვეს. მაგრამ მთელმა სოფელმა სამღურავით მიმართა მოსულებს:

— კვეთილიან იას!...

— ნუ მიხოლთ მზიასთან!

— სისხლ დაიღვრების!..

— ხიჩლა ცეცხლს მაიდებს!...

— ხევსურნ არ გვაპატივებენთ!...

მოსულნი ვაჟები იცინოდნენ. მზიასთან ყოფნა სურდათ. მაგრამ ხევსურთა ერიდებოდათ. ერთადერთი ექიმი ქალი იყო მზიასთან ჩუმად ელაპარაკებოდა, უღიმოდა. ცხვირსახოცი და „მიჭვრიტა“ აჩუქა. შავი გიშრის მძივი შეაბა მთის ბროლივით თეთრ ყელზე. ქალაქური ამბები უამბო და გააოცა. მზიამ თავისუფლება ინატრა და ჩუმათ საკუთარ გულში ატირდა.

კულტმოლაშქრე კომკავშირელებმა რამდენიმე საღამო ჩაატარეს. ხევსურები ბარისკენ გადაახედეს და ნელის ნაბიჯით ჯგუფ-ჯგუფად გადავიდნენ სოფლიდან-სოფლად. თან გაიყოლეს მზიას გრძნობა-გონება, მზიას დარდიანი გული...

...ერთ დილით მზია საღლაც გაჰკრა, მთელი სოფელი ახმაურდა:

— გაიტაცეს!...

— ვინ გაბედ?... — ამბობდნენ ზოგიერთები.

— იქნებ თავ მაიკლ? — აფრთხილებდნენ შეორენი და ძებნას შეუდგნენ. მთის ყელები შეკრუს. არაგვის ჩაპყვნენ და უპატრონო ბოსლებიც დაათვალიერეს. საღამოზე მაცნე მოვიდა სოფელში: მდინარის პირზე სათაურა ვიპოვნეთო, თქვა და მთელი სოფელი ჩაფიქრდა. იღუმალმა სევდამ მოიცვა ყველა.

— მარჩ დაღონებას!... — თქვა ვილაცამ.

— თავს შესცოდვ! — დაუმატა მეორემ.

— ეშმაკთად სულის მიცემა არჩევ ხიჩლაისა!... — გაღმოსძახა მესამემ ბინიდან და ყველანი წყლის პირას წავიდნენ, — ეშმაკი დასწყევლეს და იმ ადგილზე, სადაც სათაურა იპოვნეს, შავი ციკანი დაკლეს, მზიას სულის სახსენებელი. ციკნის ლეში დაფლითეს, მარცხენა ხელით მოფანტეს გარშემო წყლის ნაპირზე. იგი ქრთაში იყო ეშმაკებისადმი მიცემული.

ხინჩლას გულს უკბინა მზიას დაკარგვამ. უფრო გადარდიანდა. მარტოობა დასჩემდა. იარებოდა არაგვის პირზე და ეძებდა მზიას. ამდროს მზია იჯდა დეკის ბუჩქებში და შიშით უტკეურდა მძებნელთ. ხოლო, როცა ხალხი მიწყნარდა, ქალაქის გზას გამოჰყვა. ბევრი იწვალა, აქამდი მოაღწია და აი, აქ, თქვენთან ზის. შრომა სწყურიან. სამუშაოს დაეძებს...

ღირექტორი ერთხანს ჩაფიქრებული იყო. უძრავად მისჩერებოდა მზიას ზელს, ოდნავად რომ თრთოდა მაგიდაზე დაყრდნობილი. შემდეგ დინჯად ასწია თავი. ფართო შუბლზე ხელი გადაისვა და მტკიცედ თქვა:

— დამწვიდებული იყავით, სამუშაოს გიშოვნით და ბინასაც მოგცემთ! — თითი დააჭირა კედელზე მიკრულ თეთრ ღილს. არ გასულა ერთი წუთი, რომ კარები გაიღო.

კაბინეტში შემოვიდა კარგად ჩაცმული ახალგაზრდა ქალი.

— აი ამხანაგო, ნინო, — მიმართა ღირექტორმა, — ჩვენი ახალი სტუმარი, ხეესტორის ქალი გახლავთ. უნდა ეუპატრონოთ. ახლა წაიყვანე. აჩვენონ ჩვენი წარმოება. შენ კი ჩემთან შემოდი, მის შესახებ უნდა მოგელაპარაკო.

— კეთილი! — სთქვა ნინომ და სტუმარ ქალებს გაუძღვა წინ.

რამდენიმე წუთის შემდეგ მზია გაცეხებული დადიოდა დაზგებს შორის. ეშინოდა, არაფერი დამეჯახოსო. ბრზიალი, შრიალი, გრიალი ედგა ყურებში. თვალს სჭრიდა აბრეშუმის ქსოვილების სილამაზე. დაენატრა მუშაქალთა ხელობა. ყველას თეთრ კბილებს უელვებდა. გამყოლ ქალს სიხარულით წაჰკრავდა ხელს და არაღაცას ჩასჩურჩულებდა....

შთაბეჭდილებებით დაღლილი, გონება დამძიმებული გამოვიდა ფაფრიკიდან მზია და ეზოს კარებთან გაცეხებული შედგა: ღირექტორი ელოდა. ხელი სტაცეს და მანქანაში ჩასასმელად მოიტაცეს. მზიამ გადინახარხარ მზეს შესცინა. ღირექტორმა ქალის შავი კვალები დაკოცნა გულში და ნინოს გვერდზე ჩამოჯდა.

— საისკე მივდი, ღობილო?! — იკითხა მან ცოტა ხნის შემდეგ.

— ჩემთან, დობილო!...

იყო ნინოს პასუხი.

...აბრეშუმის ფაბრიკის დირექტორის ამხანაგური თხოვნით მზია ნინოს მოწაფე გახდა და მასთანვე დაბინავდა. მზიამ ახლად დაბადებულად ჩასთვალა თავი და მუშაობას შეუდგა. მთელი დღეები ედგა ნინოს გვერდში და თვალყურს ადევნებდა მის მოძრაობას, ქსოვილის შრიალს და დაზვის მოქმედებას. შემდეგ კი საკუთარი დაზვა მოითხოვა და ნინოს მეთვალყურეობით შეუდგა მუშაობას. ფაბრიკიდან მოსული მაგიდას მოუჯდებოდა ნინოსთან ერთად და წერა-კითხვას სწავლობდა. უღიმოდა ნინოს და ოხვრით ჰყვებოდა მწარე წარსულს.

— კვეთილიან ვიყავ!... — უთხრა მან ერთხელ ნინოს და დაწვრილებით უამბო თავგადასავალი. გააოცა.

— რამდენია მწარე დღეში ხევსურის ქალი?...

— ბევრია, ბევრი!... მებრალებიან!...

— შენ უნდა მოეხმარო მათ!...

— აბა რაით?!.. რა შემოძლიავ!...

— აი ისწავლი, დაამთავრებ მუშფაკს. მიიღებ მუშის სტატუსს და ყოველნაირად შეგეძლება დახმარება. კისერი მოუღრიცე იმ ხიჩლას, საძაგელი, რალა შენ ჩაგაცივდა!...

მზიამ გადიხარხარა:

— კისერ მოღრეცილ იაქვ. ბეჩავ იას.

— იქნებ შერიგება ვსურს?!.

— ქირმა წაილოს იმისი. თავი!...

— მაშ რა გინდა?!.

— რამდენ რაიმ, მაგრამ!...

— „მაგრამ“ საქმეს არ შევლის. შრომა და სწავლაა საჭირო, — უთხრა ნინომ და ანკეტა დაუდო წინ. — აი ეს უნდა შეავსოთ. კომკავშირში ხომ შედიხარ?

მზიას სახე გაუბრწყინდა. ნინოს გადაეხვია. დიდხანს, დიდხანს კოცნიდა... ჩაქტეროდა თვალებში და ტკბილი ხმით ეუბნებოდა:

— ნინო, შენ ჩემ გული ხარ, ჩემი მშობელი ხარ!...

— მეკი არა, საბჭოთა ხელისუფლებას შენი მშობელი, — უთხრა ნინომ და კომკავშირში შესასვლელი ანკეტის შევსება დაიწყო.

ხიჩლას მზიას ნახვის იმედი გადაუწყდა: კონული მოება არაგვის ნაპირებს. მდინარე ნახევრად ჩაიხურა. დადგა შემოდგომის სუსხიანი დღეები. მთაგორები ჩამოთოვა, დაანაღვლიანა ზამთრის მოლოდინში მდგომი გორები. დუმილი დამკვიდრდა მთაში. ერთ დილას მანქანის ხმამ გამოაფხიზლა ფშავ-ხევსურეთის არაგვის ხეობა, ნელა შეიბრბინა გორ-გურების ბოლო და ბარისახოს შეისვენა. მგზავრებთან ერთად ფოსტალიონიც მოსულიყო და სოფელში გაზეთები გაჩნდა. ახალგაზრდები გაფაციცებით კითხულობდნენ ახალ ამბებს. ხნიერებიც გარს შემოხვევოდნენ და ყურს უგდებდნენ. ვაკვირვებულნი იყვნენ ახალი ამბებით, მაგრამ ერთმა ამბა-

ვმა უფრო გააოცა ისინი: კომკავშირის უჯრედის მდივანმა ხეთისო ხიმი-
კაურმა ხმამალლა წაიკითხა გაზეთში: „მზიას მიღწევები“.

— მზიასიო?...
— რას ამბობ!...

— მზიას ქალაქ რაუნდა;..

— ხო არ გაღგიჟდი!...

— შეკრთნენ ხევსურნი.

— მზიას ქალაქ რაუნდა;..

— ხო არ გაღგიჟდი!...

— შეკრთნენ ხევსურნი.

ხიჩლას თავზარი დაეცა. ჯერ მოჩვენება ეგონა, ხოლო, როცა წერი-
ლის სათაური თვალებით დაინახა, სინამდვილეში დარწმუნდა. და წა-
იკითხეო, შეეხვეწა ხეთისოს...

წერილში შემდეგს სწერდნენ:

„...სხვა მუშების მიღწევებთან ერთად აღსანიშნავია ხევსური ქალის,
მზია ქიბიშაურის მიღწევებიც: რამდენიმე ხნის წინათ იგი სრულიად უცო-
ლინარი შემოეხიზნა ჩვენს ფაბრიკას. დღეს სამ დაზგაზე მუშაობს და
საწარმოო გეგმას 250 პროცენტით ასრულებს. იგი ჩვენი ქვეყნის ღირსე-
ული შვილია და შეჰფერის კომკავშირელობა“...

— მაშ მზია ქალაქ ყოფილას?...

— კომკავშირელ გამხდარას?..

— ხელ მოუმართას!...

— ხანმატურმ უშველს!...

იძახოდნენ ხევსურნი.

— ჩემ იას მზია. ჩემი, ჩემ გახდების, ვერვინ წაიყვანს, — ამბობდა
თავისთვის გამწარებული ხიჩლა და თავდახრილი მისდევდა შარას ფიქრით
დამძიმებული: საკვირველია, რატომ არ მოსწონს მზიას ხიჩლა!... შეხედუ-
ლება არ აკლია, გვარჯიში არ დაეწუნების, სახლ-ქონება გააჩნია, მაშ რა
ღა უნდა ქნას ხიჩლამ?

— წაოლ ქალაქს, წაოლ, ვისწავლი, კაცი გავხდები, შევეჯიბრები
მზიას და, ვინ იცის იქნებ მზიამ ჩემი მეგობრობა მოსურვოს, იქნებ ხა-
სიათი გამოიცვალოს: გამიგონავის, ქალის გულივ მარტის დღესავით იცე-
ლებისავ.— ეუბნებოდა თავისთავს ხიჩლა სამგზავრო მზადებაში გართული...

— ბიჭო, ხიჩლავ, საით მიდიხარ?!

— ბიჭო, რა გემაართების!...

— ქალაქს უნდა წავიდე, ქალაქს ჩემგულ ხევსურეთში აღარ ისვენებს,
ეკლის ლოგინი მაქვს დაგებული, გული მიდნების, ტიალი გული...

— ხელ მაგიმართოს!...

— მთხილად იარიდი...

— ნუმცარა შეგაშინებს, ხიჩლა, ნუ!...

იძახოდნენ ბანზე გადამდგარი ხევსურნი ქალაქში მიმავალ ხიჩლას.
ხიჩლამ თბილისში ნაცნობები მოძებნა, ყველაფერი დაწვრილებით
უამბო და რჩევა-დარიგება სთხოვა. ერთნი ეუბნებოდნენ:

— ბიჭო, მოიტაცე!

— ძმა-ბიჭები შენი ქირის სანაცვლო იყოს!

— ერთი ეტლი და მისი ჯანი...

— იმისთანა ქორწილი გავაჩალოთ, რომ..

მეორენი კი ურჩევდენ: სამუშაო აეჩინა ქალაქში, შრომაში სახელი მოეხვეჭნა, ესწავლა, ამქვეყნიური ამბებისა რაიმე გაეგო და შემდეგ იქნება მზიაც შეხვედრიყო.

ხიჩლას მეორე რჩევა დაუჯდა ჭკუაში და სამუშაო მოძებნა. ერთმა ნაცნობმა სარემონტო ქარხანაში მიიყვანა, საამქროს უფროსს სთხოვა: ხიჩლა ჩემთან ამუშავეო, და ამ დღიდან ხიჩლა მონდომებით შეუდგა მუშაობას. წარმოებიდან დაბრუნებული იშვიათად გამოდიოდა გარეთ. იჯდა ოთახში, კითხულობდა, სწერდა, ოთახი წიგნებით გაავსო. ყურნალ-გაზეთები გამოიწერა — კითხვით ვერ ძლებოდა. რამდენჯერმე ამოიკითხა მან გაზეთ „მუშაში“ მზიას ქება. ერთხელ სურათიც კი იყო მოთავსებული. სურათი ამოსჭრა და ოთახში საწოლთან კედელზე დაჰკიდა. ენატრებოდა მზიას ნახვა. ხანდინან ფაბრიკის კარების წინ ჩაივლიდა მუშაობის დაწყებისას და დამთავრების დროს: შორით უთვალთვალებდა მზიას. ერთხელ ორჯერ მოჰკრა თვალი. ძლივს იცნო. მოშორებით აჰყვა და გაოცდა: მზია გამოცვლილიყო — სუფთად ჩაცმულ-დახურული დაიარებოდა ვიღაც ქალთან.

ერთხელ ხიჩლას მზიას ნახვის სურვილი აუოხდა, ვეღარ გაუძლო, კობტად მოირთო, ლამაზ ყდაში ჩასმული წიგნი დაიჭირა ხელში და მზიას გზა გადაუჭრა, როდესაც იგი ფაბრიკიდან გამოდიოდა. წუთით გაუსწორდა თვალები თვალებს, ხიჩლამ ნაბიჯიც კი შეანეღა, მაგრამ მზიამ ყურადღება არ მიაქცია, ჩვეულებრივი სიღინჯით განაგრძო გზა. „უეჭველია, ვერ შიცნო“, ფიქრობდა ხიჩლა და თავისუფალ დროს ეძებდა შეხვედრისთვის, თან კი ცდილობდა, გაეკეთებია ისეთი რამ, რომ ორიოდე სიტყვით მაინც დაეწერათ მისი საქები გაზეთში, მაგრამ რითი?.. ჩხუბი და სიმამაცე არ გამოადგება — „ქალაქი მამულლარს ხულიგანს ეძახიან“... სწავლა-განათლებითაც არ იყო ადვილი ქალაქის საზოგადოებაში სახელის გათქმა მოკლე ხნის მანძილზე... მაშ, ისევ შრომით უნდა მოიხვეჭოს სახელი, შრომით!

ხიჩლას პირველად გაუძნელდა შრომისა და დისციპლინის კალაპოტში ჩადგომა: ხევსურეთში მიეჩვია უსისტემო შრომას, ზარმაცობას, ლოთობას. შემდეგ ამხანაგები მოეხმარნენ და დღითიდღე ამჩნევდა ნამუშევრის სიავკარგეს და სიდიდეს. ხელფასის რაოდენობაც დიდდებოდა, მადლობაც გამოუცხადეს ხიჩლას წარმატებისა და დისციპლინისთვის. გახარებულმა იმ დღეს ორიოდე წიგნი იყიდა და დასვენების დღეს გარეთ არ გამოსულა — მაგიდასთან იჯდა: კითხულობდა, სწერდა; გაუგებარს ამხანაგებისაგან იგებდა და ცოდნას იმდიდრებდა. ერთხელ აზრად მოუვიდა: დაეწერა ხევსური ქალების მდგომარეობაზე რაიმე. დასწერა კიდევც, მაგრამ წერილი ულამაზო გამოუვიდა. გადასწერა, ქარხნის კულტმუშაკს მიუტანა, წაუკითხა და დახმარება სთხოვა. კულტმუშაკს წერილი მოეწონა, თავად გაჰყვა გაზეთ „კომუნისტის“ რედაქციაში და ორიოდე დღის შემდეგ ხი-

ჩლამ თავის ხელით დაწერილი წერილი წაიკითხა გაზეთში. მართალი, წერილი უფრო ლამაზი, აზრიანი და კარგად გაკეთებული იყო, ვიდრე ხიჩლას დაწერილი, მაგრამ მაინც სასიხარულო იყო, „შეიძლება მზიამ წაიკითხოს“ — ფიქრობდა ხიჩლა. ხიჩლას საკუთარი გვარი არ მოუწერია. ფსევდონიმი მოაწერა: „ნეთხიხოველი“, — ასე ღვედრიდა იგი ხევესურეთში თავის სახელს, როდესაც რომელიმე ახალგაზრდას ხმლითა და ხანჯრით ეტევებოდა ჩხუბის დროს. მაშ გაიგებს მზია, გაიგებს, ვისიც არის წერილი. „ნეტავ თუ წაიკითხავს იგი“!

ერთს დღეს ხიჩლა ჩვეულებისამებრ ადრე გამოცხადდა სამუშაოზე, კედლის გაზეთი შეათვალიერა, წერილები გადაიკითხა და გაცემული დარჩა, როდესაც თავისი ქება ამოიკითხა: მას 150 პროცენტით შეესრულებინა საწარმოო გეგმა. იმ წამსვე ხალათის ჯიბე გაიხსნა, საბუთები ამოალაგა და დაფლეთილ ქაღალდებიდან გაზეთის ამონაჭერი ამოიღო, რომელშიც მზიას მიღწევების პროცენტები ეწერა, დახედა და შუბლი შეიკრა: ერთი წლის წინათ მზიას 250 პროცენტით ჰქონდა საწარმოო გეგმა შესრულებული. მაშ, საჭირო იყო კიდევ მეტი ენერჯის დაჭიმვა. „საკვირველი ას, ქალ იმჯობის შრომაში, წყეულ ქალი“, ბრაზობდა ხიჩლა.

— შენ, ამხანაგო ხიჩლა, — მიმართა მას ერთხელ საამქროს უფროსმა, — ამ ბოლო დროს სიყოჩაღე გამოიჩინე. მაგრამ ცოტა რამ გაკლია...

— რა?! — გაოცდა ხიჩლა და მწყურვალსავით დაამტერდა.

— მოთმინება და თანაბარი მუშაობა. თუ დროს ერთი ზომით გამოიყენებენ, მიზანი მიღწეული იქნება: არ არის საჭირო ფაცი-ფუცი, თავიდანვე აიღე ერთი ტემპი და იმ ტემპით გადი ბოლოს...

ხიჩლას უხაროდა, როდესაც მას დარიგებას აძლევდნენ. რჩევა სიხარულით მიიღო და მიზანსაც მიაღწია: თვის ბოლოს საწარმოო გეგმა 253 პროცენტით შეასრულა, თუმცა მეტის იმედი ჰქონდა. ხელფასი მიიღო. რამდენიმე წიგნი შეიძინა. ახალი ფეხსაცმელები და საზამთრო ტანსაცმელი შეაკერინა. მოირთო და მზიას დაელოდინა ფაბრიკის კარებთან გაუკვირდა, როდესაც მზიას მეგობარი ქალი მარტო დაინახა. რამდენიმე ნაბიჯზე გაჰყვა უკან. შემდეგ ველარ მოითმინა, წინ გადაუდგა და მშვიდად უთხრა:

— ბოდიში, ამხანაგო, ნება მიბოძეთ გაგეცნოთ!...

ქალი შეკრთა. თავი უხერხულად იკრძნო, მაგრამ, როცა ვაჟაკის მშვიდი სახე და სუფთად ჩაცმული აზოვანი ტანი შეათვალიერა, შეჩერდა. რისთვის გჭირდებათ ჩემი გაცნობაო, თქვა. და პასუხს დაელოდა.

— მე ხევესური ვარ, ვიცი, რომ თქვენი ამხანაგი ხევესურია, მზია ქიშიშაური და მინდა მისი ამბავი გაგიგო.

— რისთვის გჭირდებათ მისი ამბავი?! — იკითხა ქალმა და ვაჟთან ერთად გზა განაგრძო.

— ძალიან გულით მსურს მისი ნახვა. ამხანაგურად ვთხოვთ მასწავლოთ მისამართი!

— თქვენ რა ხართ მისი?

— მომავალი ამხანაგი.

— თქვენი სახელი?

— ხილას მეძახიან.

— ხილა!. ნუ თუ ეს თქვენა ხართ!... ვიცი.

— უთუოდ გეცოდინებათ, მაგრამ... ალბათ ცუდი წარმოდგენა გაქვთ ჩემზე...

— რატომ ფიქრობთ აგრე?

— თქვენ ხომ მზიას მეგობარი ხართ?

— დიად! იგი ჩემთან ცხოვრობს.

— ალბათ მზია ჩემზე კარგს არას იტყოდა. არც არის დამნაშავე: მე მიმიძღვის მის წინაშე დანაშაული... მაშინ სხვარიგად ვუყურებდი ქალს... ახლა.

— ცუდი მაინცდამაინც არაფერი უთქვამს.

— მინდა ვნახო იგი, ბოდიში მოვიხადო.

— მზიამ იცის, რომ თქვენ თბილისში ხართ.

— მართლა?!

— დიად, თქვენი დაწერილი წაიკითხა „კომუნისტში“, არ სჯეროდა, მაგრამ, გუშინ სალამოს გაზეთში თქვენი ქება რომ ამოიკითხა, დარწმუნდა. მგონი ნახვაც არ ეწყინოს. იგი ახლა შინ იქნება: ამ ბოლო დროს ცოტა შეუძლოდა, მგონი გაცივდა, შეიძლება თქვენმა ნახვამ მოარჩინოს!...

— მე კი მეშინიან, პირიქით არ მოხდეს.

— არა. მზია გამოიცვალა, ისე ძალიან აღარა ბრავობს. ხევსურული ამბებიც აინტერესებს. მგონია, არ წაგეჩხუბებათ, დანარჩენი კი... თქვენი საქმეა. აი, მივედით კიდევ. უკეთესია ჯერ მე შევიდე შინ. ცოტახან შემდეგ თქვენც დარეკეთ შემოსასვლელი კარების მარცხენა მხარეზე ხარი.

— კეთილი! — თქვა ხილამ და ეზოს კარებთან შეჩერდა... რამდენიმე წუთის შემდეგ იგი ქუდმოხდილი იჯდა რბილ სავარძელში, შავი ხუჭუჭი თმები გადაევარცხნა, ფართო შუბლი გაეხსნა, მომცინარე თვალებით ათვალიერებდა მზიას. მზია უჯდა გვერდზე და უყვებოდა, თუ როგორ ჩამოვიდა ქალაქში, შემდეგ სწავლის ამბებს. უთხრა ისიც, რომ გაზეთში ამოკითხულმა შენმა წერილმა ძალიან გამახარაო.

— მუშა გამხდარხარ, ბევრი რამ გისწავლია. პარტიის წევრი ხარ, იცხოვრებ ბედნიერად, ისე, რომ ცუდი არაფერი ჩამიდენია შენთვის... — სთქვა მზიამ და ტკბილად გაიცინა.

— დიად, — დაუდასტურა ხილამ, — ყველაფერი შენი სიკეთით მოხდა, მაგრამ... — აქ ვაჟი შეჩერდა, თვალები თვალებს გაუსწორდა და ხილას სიამე შარბათივით ჩაედვარა გულში:

ასე ტკბილად არასოდეს გაუცინია მისთვის მზიას თვალებს.

გზა დელაქაქიდან ლენინის ქალაქისაკენ

ლიანდაგზე დაფენილი
გზას გვინათებს შუქი მთვარის.
მოსკოვიდან გაფრენილი
ბალტიისკენ მიჰქრის „ჩქარი“.

თვალს აოცებს სტეპის ეშხი,
სისწორე და სიგრძე გზისა.
და გზა მოგავს არყის ტყეში
ამირანის ნასროლ ისარს.

სამხრეთელის ფიქრთა გრეხილს —
ჩრდილოეთის ველებს რძისფერს,
გრძნობს ფოლადის ლიბრი ვეფხი:
იქუხებს და ისვრის ნისლებს.

სიხარულის თრთოლვა მახლავს,
ცის გუმბათზე გარბის მთვარე.
ხვალ ლენინის ქალაქს ვნახავ,
რა მზე გახსნის ზეცის კარებს.

აჰა, წითლად აფერადდა
ჰორიზონტის ლურჯი ზოლი.
ცამ გადიძრო მუქი ფარდა
და გვიჩვენა მკერდი ბროლის.

თენდება და მიხარია,
შორს ტოროლამ დაჰკრა ზარი.
ჩრდილოეთის ცისკარია,
ბალტიიდან მოჰქრის ქარი!

ჩ ე რ ბ ე ლ ი

ვაჟას ეზოში მოკლული ჩხიკვი

ჩიტმა მასწავლა მინდიას სიბრძნე,
გზას გასწავლიო, ქარი მპირდება.
აიღებ მიწას, უბეში იბნევ,
შეხედავ ცას და გაგიკვირდება.
დამკიდეთ ნამის ასი საყურე,
გამივსეთ მკერდი ბროლის მძივითა.
ცა ჩამოიღეთ, მხრებზე დამხურეთ,
ან კლდეს მაჯახეთ არაგვივითა.
რომ სიმღერების თანაზიარად
ჩქედდეს არაგვი არაგვიანი,
ამ ზეცის თაღზე უფრო კრიალა,
ამ მთის ძუძუზე ბარაქიანი.
რომ ლექსმაც იგრძნოს სული ფშაური
და საუკუნოდ დაფასდეს ჯაფა.
რომ მეპატიოს დანაშაული,
ჩემგან შეცდომით მოკლულო ჯაფარ.
მე შენი მოკვლა როდი მდომია,
გართობა გახდა ამის მიზეზი.
გულიც გქონია, ენაც გდგომია
და — სული მართლაც უფაქიზესი.
გამისათუთდნენ თითები მკაცრი,
მოლურჯო სისხლიც ქარმა შელოკა.
კაცი ჰყოფილხარ, ჩიტგულა კაცი,
შემინდოს ვაჟამ კაცისმკვლელობა.

ლიმილი

„რატომ არ იცინით?!
ლიმილი მაინც მაჩვენეთ თქვენი,
კარგებო“.

ვაჟა-ფშაველა.

ლაჟვარდს შევხსენი შეიდივე ღილი, შენ არ წამოხვალ?
მე მაინც ვივლი.

გული კი არა, ირემი ყვირის, ირემი ეძებს ცალს.
გაბაცდა ღამის მუჭი იერი, მივდივარ მგზავრი და ბედნიერი
და გრიგალებზე უფრო ძლიერი, შევხვდი დილას და ცას.
რაკი დაეშვა ხეებში მწუხრი, წრიაპს მივანდე სვანური მუხლი.
საჯიხვეებზე კლდეები რუხი გათენებამდე ვლახე.
და განთიადზე, როცა ძილივით შეწყდა არაგვის ტკბილი
ხივილი,

ძთებო, მე ვნახე თქვენი ღიმილი, ვაჟას მაგიერ ვნახე.
დავჩერებდვარ. ტალღებს მდუმარი, დადექ! მოესულვარ შენი
სტუმარი..

დადექ, გამართლდეს ჩემი გუმანი, არაგვიანო წყალო!
რომ შევეძლო, მზეებს ვუთხრა ლილეო, დალი ხარჯიხვზე
შევიპირეო,
„სვანი ყოფილხარ, მონადირეო, დავლათიანიმც ხარო!“

მწუხმის მუქარა

ღამაცადე, ნატყვიარში
დავიფიო ბალახი...
კვლავ ვიხილო მთები ქარში
ჩემგან გადანალახი.
გაგიტაცო: ლურჯა მალი
მიგვაფრენდეს მალვითა.
მამკიოდეს შენი ქმარი
ასი მეომართა.
ასსა ვკრავ და ასს მივაწვენ
სისხლს გავუშვებ ღვარადა.
ჩემს მეგობარ ხეს მივალწევ,
ტოტს ვიფარებ ფარადა.
ბაგე ჰმლო, ვერ დამალავ;
კოცნას მაინც დავაჩენ.
ერთი წუთით შენს შავს ჯალალს
ბალახებში დავაფენ.

მერე მომწვდნენ, მერე მნახონ,
ალარ მედარდებოდეს.
გადამკრან და გადამჩეხონ
ზმალი მიწას სწვდებოდეს.

ბევრჯერ ვლესე შავი დანა
ბრაზით და გახელებით.
სისხლმა ბევრჯერ გადანამა
ჩემი თეთრი ხელები.
უფრო ბევრჯერ ღიმის ჩენით
ვზიდე გულის ტკივილი.
ახლაც ახსოვს ღამეს ჩემი
არწივული ყივილი.
და სიკვდილმა ჩემთან ახლოს
ბევრის თვალი მოფისა.
მთებსაც ახსოვთ, ქარსაც ახსოვს
ეხო ჩემის თოფისა .
ღამაცადე, შავს ღამეში
დაგილეწო კარები.
მოვიხვიო შენი ეშხი,
შენი შავი მკლავები.
მერე მომწვდნენ, მერე მნახონ,
ალარ მედარდებოდეს.
გადამკრან და გადამჩეხონ,
ზმალი მიწას სწვდებოდეს!..

გობაკარჩილი

თავი პირველი

მთაზე მთა დგება და ვილაც მალა
ასდევნებია ბილიკებს კლდოვანს.
ზვერავს ფრიალო კლდეებს და ნახავს
მალალ მწვერვალზე ჯიხვების გროვას.
ჯერ გარბის. მერე დააბჯენს მუხლებს,
ლორლებზე ცოცვით მივა ბუჩქებთან;
მოეფარება ერთ გამხმარ ურთხმელს
და თოფს მომართავს სულმოუთქმელად.
იქექებს ფილთა. ბერხენი ჯიხვი
შებარბაცდება დაჭრილი მწარედ,
შეუდედდება ძარღვებში სისხლი
და დაეცემა ალპიურ ხავერდს.
ჯოგი დაფრთხება, ბეჟიდან ბეჟზე
გადაფრინდება შემკრთალი ფური,
ხმლებივით მართავს ოთხივე ფეხებს
და ქორფა ტანზე ეხვევა ბური.
წავა თხემიდან თხემისკენ სეტყვად
დაფეთებული გროვა შურთხების.
მოლზე წყლის წვეთებს ნიავი ბერტყავს
და იქუფრება კლდის ჩუქურთმები.
მხრებს იმსუბუქებს საჯიხვე მაშინ
და მთა დუმდება. დუმს ცის ლაქვარდიც.
წყდება სულისთქმა... მხოლოდ ერთ ხრამში
დაცემულ ჯიხვთან დგება ვაჟაკი.
წყდება სულისთქმა და იგი დიდხანს
გასცქერის კლდეებს, საძოვრებს გაშლილს,
მალალ მწვერვალზე მნათობი ჟინჯლავს
და მთები დგანან სხივების ღვარში.

მთებს ყუავილების პერანგი ფარავს,
ირმის რძის ქაფში ნარეცხი თითქო,
და მათ ფრიალო მკერდიდან მარად
ჟონავს რძისა და შარბათის სიტკბო —
გრძნობს ჭაბუკი და დიდი ხნის შემდეგ
აჩეხილ ნადირს იკიდებს ზურგზე,
წაიღებს, გავა ციცაბო კედლებს
და შორ მანძილზე გაშლილ ჯოგს უმზერს.
უმზერს და ჯოგთან მეგობარს ნახავს,
რომ უდგას მალალ კლდეების ჯებირს.
გზას უხვევს. ავა ღორღიან აღმართს,
მერე უძახის: — ბეჭირ!... ჰაი, ბეჭირ!...
გაექანება ბეჭირ მოძმისკენ,
მივა, ეხვევა ალტაცებული:
— ყოჩაღ, ძმავ ჯახუ! ჯიხვი მოგიკლავს,
ნადირობაშიც სჩანხარ ქებული!

ჯახუ

ერთხელ მეც ვსინჯე საჯიხვის ნახვა,
მივბაძე კლდეზე გაწაფულ მაჯინს,
ვესროლე ჯიხვს... დაეცა ახრას,
წამოიშალა ცინცხლები კაჟის.
დავბრუნდი. მინდა, როგორმე ახლა
ტობავარჩხილთან ავზიდო იგი..

ბეჭირ

ტობავარჩხილთან? რას ამბობ, ჯახუ,
იქ რა საქმე გაქვს? უთუოდ მიკვირს.
ამბობენ: იმ ტბის ტალღების კანკალს,
ხელი რომ ვახლოთ, იცვლება დარი.
ტყის მეფე ბრაზით ადგება, დაჰკრავს,
მთებს გადათელავს სეტყვა და ღვარი.
ცრუობენ ვდომ?

ჯახუ

ცრუობენ, ბეჭირ,
ვინ ნახა მეფე ოქროსთმიანი?
როდის თელავდა ქედების გრეხილს
წარღვნადმოსული სეტყვის თქრიალი?
დღეს ერთი კვირა გადის მას აქეთ,
რაც დავაყენეთ ტბასთან ნახირი...
მშვიდად ვართ. გვადგას მზე მოქათქათე,

ჩვენ წინ კამკამებს ტობავარჩხილი.
და ხშირად ტბაში კალმახებს ვიჭერთ,
ნაპირზე ბალახს სძოვენ ძროხები;
რას დაგვიშლიდა არტელის ბიჭებს
ეს ლეგენდები ოხერი!

ბეჭირ

ეგ მწამს... მიხვდები, რაც მინდა კიდევ
და თქმა საჭირო მგონი არც არი;
როდის იქნება თქვენს რიგში ვიდგე,
აღსრულდეს ჩემზე შენი აღთქმანი,
რომ გავიმართო წელში თამამად,
გზარობდე თქვენებრ, ძვირფასო ჯახუ?...

ჯახუ

ბათია მიდის სოფლად ამაღამ
და ამოგვიტანს გარკვეულ პასუხს.
ენგურს ფონდაფონ გასცურავს იგი,
ბარში ჩამოვა მხნე ბედაურით,
წეხედავს მწვანე ჯეჯილთა ბიბინს
და პლანტაციებს გრძნობით ჩაუვლის.
მივა ჩემ სახლშიც, გოგონას გულთბილს
მისცემს ამ ჯიხვის ბეჭსა და ბარათს,
მას დაჰყავს ქორის ბახალა უბით,
რასაც რიგე ენატრობდით მარად.
შორსა ვარ. მთაში კონა ყვავილის
წარმომიდგება ქალის ლაწვებად,
მისი ალერსი ძარღვებს დამივლის
და ჟრუანტელი გულზე მაწვება!...
ხვალ კი, არტელში შენს მიღებაზე
დასვამენ საკითხს, იმსჯელებს სხდომა;
ჩაგაყენებენ ჩვენთან მებაღედ,
ბაღს აგვიყვავებს საერთო შრომა.
გჯეროდეს, ბეჭირ, დრო არის გატყდეს
და აილაგმოს მტერი მუხთალი,
არ აჩნდეს მთების მადლიან კალთებს
მგლის ნაკვალევი და ნამუხლარი.
მწარე ფიქრები ღვარმა წაიღოს,
შენც ვაჟკაცურად ჩადგე ჩვენს რიგში!

ბეჭირ

ძმა ვიყო თქვენი, ჯახუ, ძმა ვიყო,
გადავიყარო გულიდან ნისლი.
ბათიამ უთხრას დედაჩემს ასე:
რომ მე ხელახლა ვიშობი ქვეყნად.
გამოიდარებს ჩემ ყოფნის ცაზეც
და გადაიღებს სუსხიან სეტყვას.
რომ მეც მოვილხენ... აგრძელებს ბეჭირ...
და ერთურთს ძმურად გასცდნენ ვაჟები;
ყვავილთა ტბიდან მონაქროლ ზეფირს
სუნთქავენ მთების სილაჟვარდენი.
და შეარხიეს ქეჩო ველებმა,
კლდეზე შეშფოთდა რუ მოკამკამე,
მთიდან სხივები წყდება ნელნელა
და მზე ჭიუხზე ხუჭავს წამწამებს,
შებრუნდა ჯოგიც, გასცილდა გორაკს.
განვლო ველი და კლდეთა ნაშალი.
მერე მოვარდა ქარი და მოაქვს
ლაჟვარდ სივრცეში ღრუბელთ ლაშქარი.
მოშხუის, ხვივის, — მთებს და ხეობებს
ესმის საშიშარ სტუმრის ძახილი.
შესალამოვდა... ნაჩვევ ფერდობზე
მოდის ნახირი.

თავი მეორე

ვიწრო მინდორზე ქვარტლიან კარავს
გვერდით დაჰყურებს ფლატე მალალი,
ქარი კლდეებზე ფიქალებს ბზარავს
და დამსკდარ ლოდებს გააქვთ ჯახანი.
დგას ვიღაც, უსმენს ლოდების ზრიალს,
ზევრავს შებინდულ ლაჟვარდის ნაქერს,
შფოთავს, ფიქრები ზენაქარს მიაქვს,
სახეზე შავი ღრუბლები აწევს.
წინ ჯოგიც მოდის, და მხოლოდ მაშინ
აღვიძებს მოხუცს ჯანყი ზღვაურის.
დგას ბოლბით სავსე, შესცქერის ნახირს,
ძარღვებს ძლიერი ჟრჟოლა დაუვლის.
დგას, თითქო ამ ჯოგს შესჩივის ჩუმად
გულში ჩანთხეულ შხამის სიმწარეს....
ხზოები ბილიკს ჩამოყვნიენ უმაღ,
ბეჭირიც გასცდა ჩაშლილ ფიქალებს

და გადაუდგა მოხუცი ველზე
მთიდან ჩამოსულ ლომგულა ყმაწვილს.
ჯერ გარინდული უცდის და შემდეგ
კვლავ უბრუნდება ელფერი კაცის.
და ჰკითხავს: — ბიჭო, რა გითხრა ჯახუმ?
რას მიპირებენ მე, საწყალ კოჩას?
რა მოაქვს ხევში წერაქვის ჭახუნს.
და წმინდა ტბასთან აღმართულ დროშას?!...

ბექირ

ეგ შენ თავს ჰკითხე...

კოჩა

მითხარი, ბექირ,
უკანასკნელად რად ბრაზობ ასე?
ვიზრუნე, ვჩეხე ნარი და ბექი
და შეგაყენე მოწმენდილ გზაზე.
ახლა კაცი ხარ, ძროხებსაც გაძლევ,
გამომიზრდისარ შვილივით, ბაბა...
მაგრამ შენ თვალებს აცეცებ განზე
და ვილაც ქაჯთან კავშირსაც აბამ.
ვხედავ: აზრებში ბაღლობ ჯერ კიდევ
და უცებ გზიბლავს მაცდურის ქურქი;
თორემ გამზრდელს რად გადაეკიდე,
როცა მას ყველამ აქცია ზურგი?
და შენც ჰალატობ?!...

ბექირ

ნუ მსჯელობ უქმად,
სჯობს სთქვა საქმეზე, მიხედო ძროხებს...

კოჩა

რად დელავ! კოჩას შენ უნდა უთხრა; —
ამ უჩვევ დღეებს — რაც უნდა მოჰყვეს.
რა უნდა მოჰყვეს უშბაზე აჭრას?
ტობავარჩხილთან ცეცხლის დანთებას?
ბარში შემოსულ ტრაქტორის ლაწანს
და ჩემ უბედურ თავზე რაც ხდება?
ამას რა მოჰყვეს?!...

მაგრამ ბექირ სდუმს,
გვერდით დგას კოჩა გაფითრებული.
შესცქერის კლდეებს ჯანღში შეხიზნულს

და შემზარავი მწუხრი ებურვის.
რა ქნას? ნაღველში იღრჩობა თითქო,
ტანდასუსხული და გულდამწვარი;
გამოსტეხია თავისთავს თვითონ,
რომ დაბნევია ტყეში გზა-კვალი.
ისიც გაეგო; ბეჭირს ჯახუსთან,
რაც საიდუმლო ჰქონდა ნათქვაში;
იცის, მის მუხლებს ქარი დახუთავს
და შეეყრება მკაცრი ზამთარი.
ძვალბილში რწმენაც უღვივის ბნელი,
რალაც ტყის მეფის არის მსახური,
იმას მიანდო სიცოცხლე მთელი,
შველას შესთხოვდა ზამთარ-ზაფხული.
დღეს ამ მეფესაც აელო ხელი.
რომ დახვედრია ტბა შელახული.
და დაძრწის, წარღვნას მოელის ქვეყნად,
უნდა დაფშენასო ხმელეთი ღვარმა.
ტბას არტელი ფლობს და კოჩა ეხლა
შურისძიების სურვილმა დაღრღნა.
ეხუთვის სული და თვალწინ ბოლავს
ბინდგაუყრელი მრუმე ნახშირი,
უმზირა დიდხანს, ეჩვენა ბოლოს
მზის ჩასვლას მოჰყვა კერძო ნახირი.
ნახირში ბეჭირ იდგა ფურებთან,
ბეჭირთან თითქო რიჟრაჟიც იდგა, —
ძროხის ცურიდან შუქს ასხურებდა
და მზის სხივებით გაეცსო ნიგა.
საძოვრებს ადგა სინათლე რძისა,
მდგარი ფიჭვებიც სუნთქავდნენ ერბოს,
ნაძვის ტოტიდან ნაკმევი ფისი
ეწვეთებოდა კარავის ერდოს.
შებრუნდა ბეჭირ, და ახლაც თითქო
ესმის ძახილი მოძმე არტელის.
გულში ჩაუდგა გრძნობების სითბო
და ღრმა აზრების კორიანტელი.
მაგრამ უეცრად მოაწვა ბოლმაც,
შურისძიება მოსწყურდა ყმაწვილს.
გასტეხეს ასჯერ... წამოდგა ლორღზე
და ახლა ბილიკს ხმლებითაც გასჭრის.
გარეთ ქარი ქრის. მთიდან დამსკდარი
დიდი ლოდები ღრანტეებს ანგრევს;
ცაზე ტრიალებს ელვის ხანჯალი

და მეხი ლეწავს ბუმბერაზ ნაძვებს.
კოჩა დგას. ბეჭირ ენთება უფრო,
გული ეძახის თავის მოძმისკენ,
დგას და შეჰყურებს ერთმანეთს უხმოდ
ორი მოსისხლე...

თავი მესამე

ბნელა. რა კუპრის ღამე ჩამდგარა,
ინთხევა წვიმა კოკისპირული,
მთა ხვივის, წყდება ნაპრალს ნაპრალი
და გრიგალის ხმა ისმის გმირული.
ბნელა. ხანდიხან ციცნათელებად
გამოაშუქებს ღრუბლებში ელვა,
იჭექებს მეხი ნაძვის ხეებთან,
ცეცხლი ჩაჰქრება და ისევ ბნელა:
ო, რა ღამეა. ბინდი ოხერი
ჯორნის ფრთებივით აწყდება ხრამებს.
წვიმს. დასტურავენ ღვარში ძროხები.
და ყრუ წკვარამში ბლავიან მწარედ.
წვიმს. ამ წვიმაში ჰკრთის ნაკვერჩხალი
და ხის ნაღწეზე წამოდგა ვილაც,
ხედავს: წინ ძროხა ძევს ნამეხარი,
და გაშმაგებით დასცქერის დიდხანს.
— ოჰ გასკდეს გული!... — აღმოხდა შემდეგ.
მთამ შეუბრუნა: — ოჰ, გასკდეს გული!!!
შეიჭრა ბინდში, არ უნდა შესდგეს,
აღრჩობს ღრუბელი გარშემორტყმული.
მაგრამ, სად მიდის, რას ფიქრობს მაინც?
ასეთ წყვედიადში გარეთ რას ეძებს?
რად გაიმეტა ერთბაშად თავი,
რომ გადიხეხოს საღმე ფლატეზე?
მიჰქრის, თითქოს ქვა მოსწყვიტა ქარმა,
ჩამოახეთქა ხრამიდან ხრამზე;
ზოგჯერ ლოდებზე დარეკავს ყამა
და გაუელვებს ბერდანი მხარზე.
ხელს რას მოავლებს... ღორლები მხოლოდ...
გზა დაუბინდავს ფროთოსან ღამურებს.
შიარღვევს ღამეს და, მის წინ, ბოლოს,
ტბიდან ტალღები გაიხმაურებს.
შესდგება მაშინ, პირჯვარს გადიწერს,
მუხლმოდრეკილი ლოცულობს დიდხანს.

მერე, ცეცხლს ნახავს ტბის შორნაპირზე
 და გადასცდება კაცობის მიჯნას.
 მირბის... ვინ იცის, რა უნდა ცეცხლთან?
 რაზე სჭირდება ბინა არტელის?
 რად მისცა თავი მერებს და სეტყვას,
 რომ გადმოველო მთები ამდენი?
 ან ამ ჩეგემზე სირბილს რად 'ბედავს?
 რად მიაქვს თოფი შეყენებული?
 ის ამ წყვდიადში რას ფიქრობს ნეტავ?
 რა აქვს მიზანში ამოღებული?
 ვინ არის იგი?! ო, ჯახუს ქოხთან
 მიიჭრა კიდევ და ჩადგა კოხში,
 ჩადგა ბინდში და ქარივით შფოთავს,
 და იხედება უკარო ქოხში.
 ჯახუ დგას, ხბორებს კერასთან ათბობს,
 ლადარზე შხივის ჯიხვის მწვადები,
 ვაჟკაცს სახეზე სხივები ათოვს,
 ჰყვავის ფიქრები გულში ნადები.
 მღერის დღევანდელ ბედნიერ დროზე,
 თითქოს ყვირიან ბანზე მერცხლები,
 თითქო ბულბული ზის აყრილ შტოზე,
 და ვარდებს სცვივით მზის ნაპერწკლები...
 გარეთ წვიმს. ჯოგი ეხვევა კარავს,
 ჩამოწოლილა ღამე უკუნი;
 ძალლი სდუმს. ტბიდან დღევის ხმას ფარავს.
 ქარის ზუზუნნი.
 და დაჰკრა: — ჯახუ, ხელები მაღლა!...
 ველარ წამიხვალ, თავს ველარ იხსნი!..
 — ჰეი, კოჩა ხარ?!..
 — ხელები მაღლა!
 ვინც ვარ, დღეს სისხლი მწყურია... სისხლი!...

ჯახუ

კოჩა, ნადირო!... აქ მოვეკვდე თუნდაც,
 სვავები უნდა ამოწყდეს მაინც;
 დღეს ვისმენ თავის სამარის გულთან
 უკანასკნელი ყორანის ჩხავილს.
 ვარ კოლმეურნე! სიკვდილსაც ისე
 გმირულად ვხვდები, როგორც სიცოცხლეს.
 მოვეკვდე?!.. ამბავი დარჩება გმირზე
 და ათასი ძმა ხელს გამიწოდებს!...

კოჩა

თქვენ მთა წაბილწეთ... წმინდათა წმინდა
ტბაც წაგირყვნიათ, ჯიხესა კლავთ ეხლა;
ღვთიურ ცხოვრების დანგრევა გინდათ
და ლამის მოგვსპოს ღვარმა და მეხმა.
მე ხაფანგს მიგებთ... ერთგულ მწყემსს
მართმევთ,
ჯოგს მართმევთ, მღუპავთ, კერას მიცივებთ;
განრისხდა ღმერთი... მეც სისხლი მმართვეს
და შურს ვიძიებ!..

ჯახუ

ვერა, ვერ იზამ!... და ხანჯალს სტყორცნიწ.
მაგრამ, მტრის თოფმაც იქეჟა უცებ...
გმირს ტყვიამ მკერდზე აგლიჯა ხორცი,
და ვეფხის ღონე ჩაუქრო მუხლებს...
ჯახუ წაიქცა!.. შეშფოთდა ღამე,
ველურ ჩონგურებს დაუწყდათ ლარი,
ცრემლების წვიმა გადმოსკდა ხრამებს
და აქვითინდა მინდორზე ქარი.
სულს ღაფავს იგი. იღვრება სისხლად...
გამოფხიზლდება... ძალას ვერ იკრებს,
ვინმე მომვლელი მაინც რომ მისცა,
სულისთქმა მთლად არ შეუწყდეს იქნებ,
მილიონების ძმობილი იყო,
კომკავშირელი, ქედმოუხრელი.
და მთაში მარტო დაეცა, თითქო
განცალკევებით მდგარი ურთხმელი.
სადა ჰყავს ერთიკ, რომ იხსნას იგი,
და დუშმანს ჩასცეს მჭრელი მახვილი?
სადა ჰყავს! — ქარი ქვითინებს ირგვლივ,
ძალლი ყმუის და შფოთავს ნახირი...
...და ტბის ნაპირზე დგას მუხანათი,
სისხლი სდის ტანზე, ეკვრის ხალათი.
ჩანს ჯახუს მიერ გამიზნულ ხანჯალს
შეუღლწია გულისფიცარი;
დაძრწის ბურანში და უღვთოდ ტანჯავბ
ტკივილი მწველი და მოსისხარი.
დაძრწის.. თვალეზი შეაპყრო ტბაში
და სასწაული ეჩვენა მაშინ:
— ტბა დაისარტყლა, შუაზე მცირედ

ლაქვარდის კარი გაიღო თითქო;
 წყლიდან წამოდგა მზიური ცირა,
 მთებს დააყენა ჩხანა და სითბო.
 არ უტყდება ტბა, და წყლის მინაზე
 გასრიალდება სახე ციალა;
 კოჩას აღუდგა უცხო სინაზე,
 და ოქროს თმები შეაშრიალა.
 კოჩა ცახცახებს: დიადო მათავ,
 რად გავხდი შენთან შეხვედრის ღირსი?
 მე, კოლოს ღვთისკენ დამჩემდა სწრაფვა,
 რომ ამეცდინა წყვდიადი მქისი.
 რა ვქნა? დამალრიო ბოლმამ და სისხლმა,
 ურწმუნობმა დამჯაბნეს ასე;
 დიდო ტყის მათავ! შენა გთხოვ მიხსნა
 და შემაყენო შეჩვეულ გზაზე!!!
 ... ო, ტბისკენ მიხმობ, მეუფევე დიდო?! —
 და მისდევს... წყალი მათას არ ძირავს...
 კოჩა ყელამდე ტბაში დგას თითონ
 და არსად არ სჩანს მზიური ცირა.
 სჩანს მხოლოდ: მთები, წყალი და ბინდი,
 უსაზღვროება დანისლულ ცისა,
 კოჩას გულმკერდზე თარეში ზვირთის
 და ტბის ნაპირზე დაყრილი ქვიშა.

თავი მეოთხე

ვიღაცას კვარი მოჰქონდა ბინდში,
 გზას ვერ უკრავდა კოხი და ქარი,
 ვიღზე შეჩერდა, მოაწვა სისხლი
 და დაანარცხა მიწაზე კვარი.
 შეკრთა... ლოდებში ენახა სადღაც,
 თურმე ხანჯალი წვერსისხლიანი,
 და შეკრთა, როგორც შეაკრთობს ვაჟკაცს
 თვალწინდარტყმული მეხის გრიალი...
 კარავს მივარდა... მოესმა გმინვა,
 და ცივ ძარღვებში ჩაუდგა ცეცხლი.
 რას ხედავს?... ლამის დააღრჩოს უინმა,
 ვერ გადაუდგამს მინდორზე ფეხი.
 — ვაიმე, ძმაო!.. ბეჭირ მოგიკვდეს....
 შერცხვენილ ჭაბუკს გამისკდეს მიწა.
 ლამევ, სად მყოფი სად გამოგვრიყე?
 სად შეგვაჩეხე ხავსიან ფიწალს?

სად გადაგვტყუორცნე?.. რა იყო გუშინ?
წუთიც გვმატებდა იმედს და გარჯას...
იცოცხლე, ჯახუ, თორემ ჩემ გულში
ჩემივე ხელით ჩავიცემ ხანჯალს.
— იცოცხლე, ჯახუ!...—ამბობს და მკერდზე
დაჰკონებია ძმობილს ძმობილი,
დაჭრილს პასუხის ძალა ვერ შესწევს,
გმინავს მიწაზე პირდამხობილი.
აწვიმს, წყლულიდან სდის სისხლის თქეში,
გულმკერდი მღვრიე თალხმა დაჰფარა.
ატირდა ბეჟირ, — მდულარე ცრემლში
ხავსითმოცული ქვები დამდნარა.
ატირდა იგი, დაიბნა ერთხანს.
მაგრამ კვლავ შუქი დაადგა უკვე.
ჯახუს კარავში დააწვენს ცეცხლთან,
უვლის, ჭრილობას სათუთად უხვევს.
მერე მუგუზალს იღებს და გარეთ
კაცის ნაკვალევს დაეძებს ფრთხილად,
მოწოლილ ბოდმას წყვილიადში გარევეს,
ბილიკებს თვალის ისრებით ცხრილავს.
კვალს ნახავს, ვიწრო ბილიკსაც ნახავს,
გაჰყვება მას და გაივლის ველებს.
მის წინ ტბა დასცემს ტალღაზე ტალღას
და ყრუ გუგუნით აწყდება ხმელეთს.
იქუხებს, დაჰკრავს, და ერთ მარჩხაზე
გამოაშუქებს კაცის ლანდს ელვა,
ქარი აბორცვილ შუშებს ჩაამსხვრევს
და ჯეჯილოვან ტბის სივრცეს თელავს.
წამოიწევა ეს ლანდიც მაშინ.
ველზე შეამჩნევს მუგუზლის ციალს,
მძლავრი ცახცახი დაუვლის ტანში,
ხმელეთისაკენ თავი ძლივს მიაქვს.
— ეს ვინ იქნება?! — ბეჟირს აკვირვებს,
ტბისკენ მიიწევს სულშეხუთული;
დააშტერდება მღვრიე ნაპირებს,
დიდხანს მოესმის კენესა უძლური.
— ვინა ხარ? — კოჩა გამოჩნდა შემდეგ
წყლითგალურსული, სახედამჭკნარი;
სისხლს დაეფარა ჭრილობა მკერდზე,
კბილებს ამტვრევდა კბილზე კანკალით.
გამოლევოდა სახსრებში ღონე,
ვერ გაემართა ბებერი მუხლი,

თითქო ეჯიჯგნათ საშინელ ყორნებს,
ჩაბუღრებია თვალეში მწუხრი.
გული შემდგარა. დამშრალა სისხლი.
გაშეშებია ჭრილობაც მასთან.
შეიზრიალა ნერვებმა რისხვით,
ძარღვებიც დასწყდა...

და შებარბაცდა... დამსკდარმა მიწამ
ფეხებქვეშ ოდნავ გაიღო ჩქამი,
აჟღერდნენ ქვებიც, მერმე ხმა მისწყდა,
შხოლოდ ჩხრიალი ისმოდა ხრამის.

ქარს გადაჰქონდა ღრუბლები მთიდან,
წყდებოდა წვიმა, დარი დგებოდა,
იშმუშნებოდა მინდვრები მშვიდად,
ლაჟვარდს ცისკარი წაჰკიდებოდა.
გზა გადაეჭრა მთვარესაც უმალ,
სერამდე უკლდა ერთი მტკაველი,
მაღალ კორტოხზე ცვიოდნენ ჩუმაღ.
ცის ვარსკვლავები მოკამკამენი.

მერე აისი ყაყაჩოს მსგავსად
იფურჩქნებოდა სუფთა ლაჟვარდზე,
ჩამომსხდარიყვენ ბულბულნი ტბასთან
და ამ განთიანდს ხოტბას ასხამდნენ.
მაგრამ რა იქნა?... ბეჭირ დგას ისევ,
რძიან სახეზე აწევს ღრუბელი.

ასდევნებოდა კვალს ღია ცისქვეშ
ერთი ვაჟკაცი ქედმოუხრელი.
უნდოდა მტერთან ხმალდანხმალ შებმა,
დაჩეხვა სურდა მგლისამებრ მისი.
მოტყუედა... დუშმანს ძალმიხდილს შეხვდა
და ამღვრეოდა ძარღვებში სისხლი.
სად წასულიყო? დაეღრუნა ფიქრებს..
გადმოსდგომოდა თავზე ცისკარი,
სწყუროდა ბრძოლა და მტერი პირქვე
ემხო სიკვდილის კარზე მიმდგარი.
მერე შეატყო: აღმოხდა სულიც,
დაეპატრონა წყვდიადი სრული.
შებრუნდა ბეჭირ, ნაჯიხვარ შარას
ტანდასეტყვილი დაადგა მძიმედ.
კრთოდა... ვინ ყავდა ამ მთებში ფარად,
ვისთან ხედავდა სიცოცხლის იმედს..
მისდევდა გზას და ჩონგურის გვარად
აქახჭახებდნენ შაშვები სიმებს.

მღეროდნენ მთები. შორს საამურად
ტყე ჟღარუნებდა სიცოცხლით საესე.
მღეროდნენ ველნი და მზის აღმური
მოლაჟღაჟებდა მყინვართა თავზე,
და იდგა ბექირ რიჟრაჟში მაშინ,
ჭადაეყარა გულიდან ნისლი.
ეგრძნო: გამტყდარა სუსხიან დარში
ხუნდები მისი.

თავი მესამე

ველზე ფაცხა დგას, აქეთდაიქით
გაფანტულია ჯოგი ხვადაგთა.
ველზე დგას ფაცხა და ჩელტებს შიგნით
წევს ფერმიხდილი ჯახუ ღადართან.
გული წასვლია... დასისხლულ მკერდზე
გადმოუწყვია ჯმუხა ხელები,
ტანში განძრევის ძალა ვერ შესწევს,
აღარც არავინ უდგას მშველელი.
მარტოდმარტოა... მფარველად თავზე
დასჩერებია მხოლოდ ეს ძაღლი;
სიმწარის ოფლი კისერში ჩასდევს,
სახეზე ადგას მწუხრი და ჯანლი.
ახლა წევს... დღემდე ტოლებს რამდენჯერ
აქ შესწრებათ ტკბილი რიჟრაჟი,
კომკავშირზე და მთების არტელზე
ხოტბის მომღერლად მდგარან გიჟმაყნი.
ახლა ხვისთაზე მარტო წევს ასე,
მზეს დაუღვრია კარავში შუქი,
გარეთ მთებს ეშხით ჩაუცვამთ ტანზე
ვეფხისტყავისებრ ნახატი ქურქი.
გარეთ ფურები ფეხზე ამდგარნი
ხბოებს უხმობენ დასახემსებლად.
მერე სხვა ჯოგის დიდი ლაშქარი
შავ ღრუბლებივით მინდორს ესევა.
ამდგარა ბექირ, ამ ჯოგს მოდენის,
ძროხებს მზე ადგათ უღრან თვალეზზე,
რქები ჰქონიათ მუხის ტოტების
და მუხნარივით მოშრიალეზენ.
დადგა ორი ტბა. ტბებშორის მიჯნად
მდგარი მთა, თითქო ვაჟმა გათხარა,
და შეუერთა ჯოგი ჯოგს დინჯად,

ჯოგმა გაშლილი ველი დაჰფარა
 კოჩას ძროხები აქუხდნენ მაშინ,
 დამხოტორნიც პასუხს აძლევდნენ მქუხარს;
 რქა გაუყარეს ხარებმა რქაში,
 ველზე ჯიხვივით გაეარდნილ ბუღას.
 გაჩნდა ჭიდილი... ბექირ კი ძმობილს
 დასტრიალებდა კარავში იქვე;
 მერე გარეკა მინდვრებზე ჯოგიც,
 შემოუბრუნდა მეგობარს ისევ.
 მზის გადახრამდე დარობდა ვაჟი
 ავადმყოფის და ნახირის მცველად;
 მზის გადახრისას გახედა მთაში,
 თვალი შეაღწრო ცხენოსანს ველად.
 იცნო ბათია, დაუხვდა გზაზე,
 ამოშურდულდა მხედარიც უმაღ.
 უნაგირიდან ჩამოხტა მარჯვედ,
 და გადაჰკოცნა ჭაბუკი ძმურად.
 — იხარე ბექირ — უთხრა ღიმილით, —
 კოჩას ლაგამი მოვსდეთ ძლიერით;
 მენ კოლექტივის წევრად მიგიღეთ,
 ამიერიდან ხარ ბედნიერი.
 შეხედა... ბექირ აცრემლდა უხმოდ:
 — ნუ მძრახავ, ქედი ბედს მოგუხარო,
 რამ გამახაროს არტელზე უფრო,
 მაგრამ დღეს ჯახუს დაჭრას ვწუხვარო.
 — ჯახუს დაჭრასო? — და ქოხში გაჩნდნენ,
 შეხედეს ძმობილს, დასწყდათ გულები,
 ატირდნენ, დიდხანს მდუმარედ დარჩნენ,
 იდგნენ და სწუხდნენ დაუსრულებლივ.
 ჯახუმ თავი ძლივს ასწია, შემდეგ
 ნაბადს ჩაბლუჯა მთრთოლვარე ხელი,
 შედრკა... დაეცა ნატყვიარ მხრებზე.
 სხეულში იგრძნო ტკივილი მწველი.
 აღმოხდა: — ძმებო, ნუთუ დამიშლის
 თქვენთან სიცოცხლეს ეგ ნატყვიარი?...
 — ვერა, ვერასგზით, რა გაქვს საშიში,
 ვეფხი, სულ ვეფხი არის ბწყკლიანი. —
 უთხრეს და ცოლის მონაწერ ბარათს
 ჯახუმ ხალისით მოავლო თვალი,
 გული აენტო ჩირაღდნის გვარად
 და თვალბარჩხალა აღუდგა ქალი.
 აღუდგა ყრმობის დღენი ნათელი,

ზარის სითბო და ლივლივი ყანის,
მერე ეს მთები და წუხანდელი
ველური შეხლა თოფის და ყამის.
ბექირ ყვებოდა: — კოჩა ხომ დიდად
გამწყრალი იყო თქვენი არტელით,
თავს რალაც მაფას მსახურად თვლიდა,
ტბას მფარველობდა მისი სახელით.
წუხელ აბლავდა: მოდისო რისხვა,
მთელი მილეთის ხალხთა წამრღვენელი.
გამომპარვია... ცუდს იზამს-მეთქი, —
გავიფიქრე და ვსდიე ნაკვალევს.
ვსდიე... იგი ტბას ჩაეგლო ყბებში,
ამბოხებული ზვირთნი ყლაპავდნენ.
ანოძვრა, ველზე ჩაძაღლდა მარტოდ;
ჯახუს დაეჭრა, მე როგორც ვატყობ...
და განაგრძობდნენ: ამ უბრალო ტბას
რად მიენიჭა ღვთაების ძალი,
თუ ადამიანს რად გვრიდა კანკალს,
რომ გაერღვია მითების რკალი?
ტბაში მეუფეს თუ როგორ ეპყრა
სეტყვა და მეხი ძლიერი ეგზომ.
და თუ მოხუცი დევნილი ქვეყნად
ამ ზღაპრულ ძალებს რარიგად ენდო.
ასე თქვეს: ღვთის და ხანჯლის წინაშე
ჩაკვდაო მტერი სისხლისგან მთვრალი..
დგასო: არტელი სხივთა წვიმაში,
გვაქვსო: უსაზღვრო მიწა და წყალი.
წამოდგნენ... ტბასთან მთამსვლელობა მიერ
დასმულ ბაირაღს შლიდა ნიავი;
მზე თხემზე იდგა და ოდნავ მღვრიედ
იღვენთებოდა შუქი რძიანი.
ტბა წკარუნებდა, ნაპირზე ხარბად
დასწაფებოდა წყაროს ნახირი;
ტბა წკარუნებდა და უტკბეს შარბათს
ჰგავდა ეს ვრცელი ტობავარჩხილი.

ნიკოლოზ შიორსი

1.

შიორსის პირველი რაზმი უმთავრესად მუშებისაგან შესდგებოდა. რაზმი ბოლშევიკური ორგანიზაციის ხელმძღვანელობით შესდგა. შიორსის პირველ რაზმს სემიონოვიკის რაზმი ეწოდა, რადგან რაზმი დიდ სამრეწველო სოფელ სემიონოვიკაში ჩამოყალიბდა. შიორსმა მკაცრი დისციპლინა შემოიღო.

— მტრებთან საბრძოლველად მართო სურვილი როდი კმარა, — ამბობდა შიორსი: — საჭიროა შეგნებული და მტკიცე დისციპლინა!

მტერი კი — გერმანელი ოკუპანტები — უკვე შეჭრილიყო უკრაინაში. დაიწყო ბრძოლა. იმ დროს ბრძოლა უმთავრესად რკინიგზის ხაზზე სწარმოებდა, რადგან გერმანელები რკინიგზით მოდიოდნენ. შიორსი მიხვდა, რომ რკინიგზაზე მტერს ვერ გაუმკლავდებოდა. ამიტომ პარტიზანული ომი დაიწყო და მტერს ზურგში მოექცა. პირველი ბრძოლა კიევის დაცვისათვის გაიმართა. აჯანყებულმა ხალხმა კიევიდან მოლაღატე ნაციონალური რადა გარეკა. მკაცრი იყო ბრძოლა. აჯანყებული ხალხი თავს არ ზოგავდა თავისი საბჭოთა სამშობლოს დასაცავად.

1917 წლის აპრილს უკრაინა უკვე გერმანელ დამპყრობელთა ხელში იყო. რუსეთსა და უკრაინას შორის ნეიტრალური ზონა შეჰქმნეს. ერთხანს დონის მაღაროებში კვლავ გრძელდებოდა გმირული ბრძოლა ოქტომბრის რევოლუციისათვის, მუშურ-გლეხური ხელისუფლებისათვის და საბჭოთა სამშობლოსათვის. ამ ბრძოლას სათავეში ედგა ლუგანსკის ქარხნის ზეინკალი კლიმ ვოროშილოვი. ბოლოს, ვოროშილოვმაც დასძრა თავისი ნაწილები აღმოსავლეთისაკენ.

გერმანელები დამკვიდრდნენ უკრაინაში, გადაადგეს ცენტრალური რადა და ხელისუფლება გენერალ სკოროპადსკის გადასცეს.

საბჭოთა რუსეთის საზღვართან, სადგურ უნეჩასთან, შჩორსმა თავი მოუყარა თავისი რაზმის გადარჩენილ მებრძოლებს. სულ ოცდაათი მეომარი და აღმოჩნდა.

— ამხანაგებო, — მიმართა შჩორსმა მეომრებს, — დაიშალენით, დაბრუნდით. თითო-თითოდ უკრაინაში და შეასრულეთ შემდეგი საბრძოლო დავალება: ყოველმა თქვენგანმა თავის ქარხანაში, თავის სოფელში შეადგინოს თითო ასეული და გაწვრთნას იგი მომავალი ბრძოლისათვის. ჩქარა დადგება დრო და თქვენი ერთეულებისაგან შესდგება მუშურ-გლებური წითელი არმია. ეს არმია გაანადგურებს და აღგვის მტერს ჩვენი მიწაწყლიდან. გწამდეთ, ჩვენია მომავალი!

შჩორსი გამოემშვიდობა ყველას. რამდენიმე მეომარი კომუნისტი კი თან გაიყოლია: მოსკოვში სამხედრო ინსტრუქტორების კურსებზე მიებარებ, მომავალი არმიისათვის დაგვჭირდება.

და შჩორსი გაემგზავრა მოსკოვს ლენინთან მოსალაპარაკებლად.

2.

ამ დროს შჩორსის სახელი უკვე განთქმული იყო. ლენინმა მოისურვა მისი და მისი ამხანაგების პირადად გაცნობა. შჩორსი გამოცხადდა კრემლში. მუდამ თავდაჭერილი, იტყვიც და ძლიერი ნებისყოფის შჩორსი მოსაცდელ ოთახში გულის ფანჯრალით მოელოდა დიდი ბელადის ნახვას. დიდხანს როდი მოუხდა ლოდინი. ლენინის მდივანი ჩქარა გამოვიდა და უთხრა, ლენინი გიცდისო.

შჩორსი რომ კაბინეტში შევიდა, ლენინი ადგა, ახალმოსულებს თავისი მომხიბლავი, მოლიმარი თვალებით გადახედა და ყველას ხელი ჩამოართვა.

— გამიგონია, გამიგონია თქვენი ამბავი! — უთხრა ლენინმა შჩორსს და მის ამხანაგებს. — აბა, დაჯექით და მიაბზეთ უკრაინის ამბები.

დასხდნენ. მხოლოდ შჩორსი დარჩა ფეხზე. დამჯდარს არ ემარჯვებოდა ლაპარაკი.

ძუნწი, მაგრამ ძლიერი სიტყვებით გადასცა შჩორსმა ლენინს განვლილი ბრძოლების ამბავი. ლენინი დიდის ყურადღებით უსმენდა, გზადაგზა იწერდა კიდევ: ბრძოლის სიძნელები, პარტიზანელთა ცუდი შეიარაღება, სუსტი დისციპლინა, გმირული ბრძოლები. უკრაინელი მშრომელები შევლას მოელოდნ ბოლშევიკებისაგან, უკრაინაშიაც უნდა შეიქმნას წითელი არმია...

წითელი არმიის ხსენებაზე ლენინს თვალებმა გაუელვა. იგი დაუკვირდა შჩორსს. იგრძნო შჩორსმა ეს დაკვირება. იგრძნო ისიც, რომ ლენინს მოეწონა.

— დიალ, დიალ! წითელი არმია! — ჩაილაპარაკა ლენინმა. — ეგაა სწორედ საჭირო.

ლენინის კაბინეტიდან გასვლისას შჩორსს უკვე ნათელი წარმოდგენა ჰქონდა არა მარტო თავის მომამავალ მუშაობაზე, არამედ საბჭოთა მთავრობის პოლიტიკაზედაც.

მოსკოვში შჩორსი დიდხანს არ დარჩენილა. პარტიამ იგი აღმოსავლეთის ფრონტზე გაგზავნა. იმ დროს, 1918 წლის ზაფხულს, აღმოსავლეთის ფრონტს გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა რევოლუციისათვის. კონტრრევოლუციამ ხელთ ჩაიგდო ვოლგის სანახები, ურალი და ციმბირის რკინიგზა. დიდი დახმარება გაუწია თეთრგვარდიელ კონტრრევოლუციონერებს აჯანყებულმა ჩეხო-სლოვაკელთა კორპუსმა. კონტრრევოლუციასთან საბრძოლველად რევოლუციამ საუკეთესო ძალების მობილიზაცია მოახდინა. შჩორსი გმირულად იბრძოდა ფრონტზე და იმავე დროს თვალყურს ადევნებდა უკრაინის ამბებს.

უკრაინიდან კი მეგობრები ხშირად სწერდნენ წერილებს.

ძველი მუშა, ამხანაგი ბოჟენკო, სწერდა შჩორსს:

„უკრაინა დრტვინავს. 7 ივნისს მუშებმა ეისკიდან ტაგანროგს დიდი დესანტი გადასხეს. სამ დღეს გაგრძელდა ბრძოლა გერმანელებთან. დესანტი დამარცხდა, თუმცა თავგანწირვით იბრძოდა. 700 კაცი დაეცა ბრძოლის ველზე. სამიათასი ტყვედ ჩავარდა და დახვრიტეს. სიკვდილის წინ ამხანაგები მღეროდნენ. შეიპყრეს 70 სათნოების და, ტანისამოსი გახადეს ზღვის პირას ფლატეზე დააყენეს და ზღვაში ჩახტომა უბრძანეს. ქალები რომ ზღვაში გადახტნენ, ნაპირიდან ტყვია დაუშინეს. მხოლოდ ერთი ქალი გადარჩა. იგი ცურვით მიმავალ დესანტის ნავს დაეწია... ტაგანროგის კომენდანტმა ბრძანება გამოსცა: „დახვრეტილი იქნება ყველა, ვინც ბოლშევიკს ინახავს“. მოთმინების ფიალა ივსება. ჩქარა იფეთქებს უკრაინა.“

სრულიად უკრაინის რევკომმა 1918 წლის 22 სექტემბერს ბრძანება გასცა: ნეიტრალურ ზონაში შეკრებილი ცალკეული რაზმებისაგან ორი რეგულიარული საბჭოთა დივიზია შეიქმნასო. შჩორსი დანიშნეს პირველი საბჭოთა დივიზიის მეთაურად.

დაიწყო გმირული ბრძოლა უკრაინის განთავისუფლებისათვის.

3.

შჩორსმა პირველ ბრძოლებშივე სასტიკად დაამარცხა გერმანელები, და ნეიტრალურ ზონაში დაბრუნდა. გერმანელებმა იკადრეს შუშავლის გაგზავნა შჩორსთან. შჩორსთან გამოცხადდა გერმანელი ოფიცერი თარჯიმანის თანხლებით და უთხრა: საზავო ხელშეკრულებას რატომ არღვევო.

— უკრაინელ აჯანყებულებს გერმანელებთან საზავო ხელშეკრულება არ დაუდვიათ, — უპასუხა შჩორსმა. — შეგიძლიანთ თქვენი პროტესტით სკოროპადსკის მიმართოთ.

გერმანელი ოფიცერი გაბრაზდა, უკადრისი სიტყვები იკადრა.
შჩორსმა უთხრა თარჯიმანს:

— გადაეცი ბატონ ოფიცერს, რომ სამივე პოლკს გავანადგურებთ,—
თუ ზრდილობიანად არ დაიჭირა. თავი.

— ოფიცერმა მოგახსენათ, — უპასუხა ცოტა ხნის შემდეგ თარჯიმან-
მა, — რომ გერმანელების სამი პოლკი მზად არის თქვენ წინააღმდეგ და
ნიშანს უცდისო.

— გადაეცი ბატონ ოფიცერს, რომ სამივე პოლკს გავანადგურ-
ებთ, — უპასუხა შჩორსმა ცივად.

— ბატონი ოფიცერი ღრმად არის დარწმუნებული, რომ ეგ არ მოხ-
დება, — გადაუთარგმნა თარჯიმანმა.

— რასაკვირველია, თუ გერმანელები ახლავე აიკრავენ ბარგს ჩვენი
სამშობლოდან, — დასცინა შჩორსმა.

ოფიცერი გაწითლდა. თარჯიმანმა ასე მოახსენა შჩორსს:

— ბატონი ოფიცერი გთხოვთ, თავი დაანებოთ ხუმრობას. ასეთი
ხუმრობა, ბრძანებს ოფიცერი, უსაფუძვლოა, რადგან ბოლშევიკებს ცო-
ტა ჯარი გყავთ.

შჩორსმა ჩაიცინა და უთხრა:

— გადაეცი ბატონ ოფიცერს, რომ მან არ იცის საქმის ვითარება...

ოფიცერი მიხვდა შჩორსის სიტყვის აზრს. იცოდა ოფიცერმა, რომ
მთელი უკრაინა აჯანყებულ ბანაკს წარმოადგენდა, რომ საკმარისი იყო
შჩორსის დივიზია ხელახლა დაძრულიყო ნეიტრალური ზონიდან და
აჯანყება იფეთქებდა. აჯანყება რომ ფაქტიურად უკვე დაწყებული იყო,
ეს ოფიცერმა იცოდა: ყოველდღე იმსხვრეოდა გერმანელთა მატარებლები,
რომელთაც პური და მადანი გაჰქონდათ უკრაინიდან, ყოველდღე აფეთ-
ქებდნენ რკინიგზის ხიდებს, ყოველდღე ესხმოდნენ გერმანელ ჯარს პარ-
ტიზანები.

4.

გერმანიაში რევოლუცია მოხდა. შჩორსმა გერმანიის რევოლუციის
ამბავი გერმანიის ჯარს აცნობა. ლენინისაგან შჩორსმა დეპეშა მიიღო:
გერმანიის ჯართან ერთად სკოროპადსკის წინააღმდეგ გაილაშქრეო.

შჩორსი დატრიალდა. მაშინვე აფრინა დელეგაციები გერმანელთა
ჯარში. იშოვა გერმანული ენის სახელმძღვანელო და შეისწავლა სახელ-
დახელოდ, თუ როგორ უნდა მისაღმებოდა გერმანელ ჯარისკაცებს მათ-
სავე ენაზე. 12 ნოემბერს შჩორსის შტაბში, უნეჩაში, მოხდა გერმანელ
დელეგაციასთან შეხვედრა.

5.

უნეჩიდან შჩორსმა გერმანელ დამპყრობელებს კვალდაკვალ მისდია:
გერმანელები სცილდნენ უკრაინას, შჩორსი აყალიბებდა საბჭოთა ხე-

ლისუფლებას და მიიწევდა კიევისაკენ. უკრაინის დედაქალაქში იმ დროს კონტრრევოლუციონერი პეტლურა იყო მოკალათებული. შჩორსმა ჯერ გენერლები გარეკა. გომელთან, პოლონეთის საზღვარზე მდებარე დიდ ქალაქთან, შჩორსმა გენერლების უკანასკნელი ეშელონი განდევნა და კიევს ეცა. ხალხის მტერმა ტროცკიმ მოღალატური ბრძანება გასცა: „პეტლურას დიდი ჯარი ჰყავს, არ გაბედოთ კიევზე გალაშქრება“-ო. არც შჩორსმა, არც აჯანყებულმა ხალხმა ტროცკის არ დაუჯერეს. დიდი სისხლის მღვრელი ბრძოლით მიიწევდა შჩორსი წინ, კიევისაკენ. საკმაო იყო შჩორსის გამოჩენა, რომ მთელი სოფლები ფეხზე დამდგარიყვნენ და ეთხოვათ შჩორსისათვის:

— მოიღე მოწყალეობა, ჩაგვწერე შენს ჯარში, ამხანაგო შჩორსს.

— ჩემმა ამხანაგებმა უკან დახვევა არ იციან, იცით თუ არა ეს? — შეეკითხებოდა ხოლმე შჩორსი.

— ვიცით და იმიტომ მოვდივართ შენთან,—უბასუხებდნენ გლეხები.— მოვკვდებით და არ დავიხვეთ უკან!

1919 წლის 2 თებერვალს შჩორსი სოფელ ბროკარს დაეცა. მტერს ათჯერ მეტი ჯარი ჰყავდა. გაჩაღდა ძლიერი ბრძოლა. შჩორსმა შეატყო, რომ ბრძოლა ძნელდებოდა, წელში გაიმართა, სხვა გამირებიც აიყოლია, ხუმრობა დაიწყო და უშიშრად შეუტია მტერს. ჯარი აღტაცებაში მოვიდა შჩორსის გამირობით, გაჰყვა სარდალს და უკუაქცია მტერი.

ერთხელ, აღმოსავლეთის ფრონტზე, შჩორსს ხიფათი შეემთხვა. თეთრები გამაგრდნენ ერთ ალაგას და წითლებმა ვერ გარეკეს. შჩორსმა გადაიკვა გლეხურად, გადავიდა მოწინააღმდეგის ადგილებში, დაზვერა თეთრების ფრონტი და ის იყო უკან ბრუნდებოდა, რომ თეთრებმა შეიპყრეს. გაჩხრიკეს, ვერაფერი უბოვეს.

— ყოველ შემთხვევისათვის დავხვრიტოთო, — გადასწყვიტეს თეთრებმა და მიაყენეს ქუჩის პირას კედელზე.

შჩორსი აულელვებლად გაჩერდა კედელთან და თვალი ქუჩას გააყოლა. ქუჩა პირდაპირ მისი რაზმისაკენ მიდიოდა. უცებ მოსახვევიდან ავტომობილის გუგუნე მოისმა. შჩორსი აიწურა. თეთრებმა თოფები დასწიეს — ჯერ ავტომობილი გაეუშვათო; როგორც კი გამოჩნდა ავტომობილი, შჩორსმა ისკუბა, ჩახტა ავტომობილში და შეჰყვირა მოფერს:

— გაუხვიე წითლებისაკენ! ჩქარა, თორემ ვაგათავე!

მოფერი დაიბნა და წითლებისაკენ გაუხვია. სანამ თეთრები გონს მოვიდოდნენ, შჩორსი სამშვიდობოს იყო.

შჩორსმა მაშინვე აჰყარა თავისი რაზმი, ეცა თეთრებს და გაანადგურა.

6 თებერვალს შჩორსის დივიზიამ კიევი გაათავისუფლა. 8 თებერვალს მთავრობამ შჩორსის დივიზიის პოლკები საპატიო წითელი დროშებით დააჯილდოვა, ხოლო თვით შჩორსი და მისი თანამემწე ბოჟენკო ოქროს საპატიო იარაღით.

კიევის გათავისუფლების შემდეგ ბრძოლა უფრო გამწვავდა. შჩორსი ქალაქს ქალაქზე ართმევდა პეტლურას. მტერი არაფერს არა ზოგავდა შჩორსის დასამარცხებლად, მაგრამ უშედეგოდ. ერთხელ, ბერდიჩევთან ბრძოლის დროს შჩორსს თეთრებმა პროვოკაცია მოუწყეს. დილით მთელი ღამის დამტანჯველი ბრძოლის შემდეგ, სადგურს წითელ-დროშიანი ჯავსნოსანი მიუახლოვდა. წითელ არმიელებს გაეხარდათ და ჯავსნოსანისაკენ გაემართნენ. ჯავსნოსანმა ახლო მიუშვა და მერე სეტყვასავით დააყარა ტყვია წითლებს. დაიწყო პანიკა. შედრკა რაზმი. უცებ გაჩნდა შჩორსი და დასჭყვილა:

— სდექ! მოწყევით!

წითელარმიელები გონს მოვიდნენ. გაჰყვნენ შჩორსს და ჯავსნოსანი ხელთ ჩაიგდეს.

1919 წელს, აგვისტოს ბოლო რიცხვებში, მწვავე ბრძოლა გაიმართა დნებრის ნაპირებზე. შჩორსმა გადარეკა თეთრები დნებრის მარჯვენა მხარეზე, მაგრამ დენიკინი ამ დროს მოსკოვისაკენ მიიწევა. წითელი არმიისათვის მეტად საშიში მდგომარეობა შეიქნა. განსაკუთრებით მძიმე მდგომარეობაში ჩავარდა შჩორსის დივიზია. შჩორსი ამ დროს კოროსტენის რკინიგზის კვანძს იცავდა. მისი ჯარი დაღლილი იყო. პეტლურამ ახალი ჯარი შეკრიბა გალიციაში და კვლავ მოაწვა საბჭოთა უკრაინას. პოლონელთა ჯარი-კი ღამობდა შჩორსის დივიზიისათვის ზურგიდან მოევლო. შჩორსს დავალებული ჰქონდა კოროსტენის პლაცდარმის შენარჩუნება. ამ დავალების შესრულებაზე იყო დამოკიდებული ყველა იმ საბჭოთა ჯარის ბედი, რომელიც დნებრის მარჯვენა ნაპირზე მოქმედებდა. იმ დღეებში და იმ ბრძოლებში შჩორსის მხნეობა, ენერგია და მამაცობა უასზღვრო იყო. სწორედ ამ ბრძოლებში დაიღუპა შჩორსი. ეს მოხდა 30 აგვისტოს.

ამ დღეს შჩორსმა ბრძოლის ხაზი ჩამოიარა. სანგრებში ჩადიოდა, წითელარმიელებს ესაუბრებოდა, ეხუმრებოდა. დღე მზიანი იყო, ხოლო ცა მოკრიალეებული.

— ამხანაგო დივმეთაურო, — ეუბნებოდნენ წითელარმიელები, — გაუფრთხილდით თავს. აქ ტყვიები ბუზებივით ირევიან.

შჩორსმა გაიცინა:

— განა მე ტყვია მომერევა? მე მხოლოდ ყუმბარა მომერევა.

ამ დროს პირდაპირ სოფელში მტერი ამოძრავდა. აკაკანდა ტყვიამფრქვევი.

— დასცხე ტყვიამფრქვევს! — უბრძანა შჩორსმა ბატარეის უფროსს ბატარეის უფროსმა დასცხო.

— ერთი... ორი... სამი... ოთხი.. — ითვლიდა მიწაზე გაწოლილი შჩორსი და უცებ, თითქოს დაიღალაო, თავი ჩაღუნა.

— ამხანაგო შჩორსს! — შეყვირა ვილაცამ, მაგრამ შჩორსი აღარ ინძრეოდა.

ერთი მეომარი მიუახლოვდა, ქუდი მოჰხადა: მარცხენა საფეთქლიდან სისხლი ჟონავდა.

— შჩორსი მოჰკლეს!... — გავარდა ხმა.

მთელ ფრონტს, როგორც ერთ კაცს, გააჟრჟოლა. მთელი ფრონტი, როგორც ერთი კაცი, შურისძიებამ შეიპყრო. შჩორსის დივიზია ეცა მტერს. სამჯერ უკუაგდო მტერმა შჩორსელები, მაგრამ სამჯერვე განა-ახლეს მათ შეტევა, ბოლოს დაამარცხეს მტერი და უკუაგდეს იგი.

შჩორსი 24 წლისა მოკვდა. იგი დაკრძალეს ქ. სამარაში დიდის ამბით.

რ თ ვ ე ლ ი

დილა ფრთხილად ჩამოდგება ბაღში,
დღე ანთებს აქარვებულ ყურძენს,
მშვიდი ქარი, როგორც ტალღებს ზღვაში
აშრიალებს მანდარინის ფურცლებს.

მსურს იმღერონ ჭაბუკებმა ეხლაც,
რძიან ყანებს შუქი როგორი ავსებს,
ბუდე როგორ აუგია მერცხალს
კოლმეურნის ახალ ოდის ბანზე.

სხივი ვერცხლავს მოკამკამე სივრცეს,
დაბლა ყანებს მოყვითალოდ გაშლილს;
ის ფიფქები ოქროებად იქცნენ,
გაზაფხულმა რომ დათოვა ბაღში.

მამღერებდა ყვავილების თოვლი...
ახლა ტოტი დახუნძული მძიმედ
გახალისდა, თითქოს რთველის მოსვლით
მწიფე ბალი ისე გაიღიმებს.

მიხარია, როცა ველი ჰყვავის,
როცა ზამთრის ცა გვადგება თავზე.
ჩემი ქვეყნის ეს მოსავლის ხეავი,
მზიან სოფლებს ბარაქით რომ ავსებს.

მიხარია!... დილის მტევნებს კრეფენ,
ბაღში მკვირცხლობს თმადაწნული ქალი
და ქვევრებში აქარვებულ შხეფებს
ვაუღიმებს ბედნიერი თვალი.

კლასიკური მემკვიდრეობა

ი. ს. ტურგენევი

ლექსები პროზად

მათხოვარი

ქუჩაზე მივდიოდი... მე შემაჩერა მათხოვარმა, მიხრწნილმა ბერიკაცმა. აწითლებული, ცრემლიანი თვალები, ჩალურჯებული ტუჩები, ხმელი შალის ნაფლეთები, უსუფთაო იარები.. ო, რა მახინჯად შემოულრღნია სიღარიბეს ეს უბედური არსება!

ის მიწვდიდა წითელ, გასივებულ, ჭუჭყიან ხელს... ის კვნესოდა, ის ბლაოდა მოწყალებისთვის.

მე დაუწყე ფულს ძებნა ყველა ჯიბეში... არც ქისა, არც საათი, არც ცხვირსახოცი... თან არ გამომყოლოდა.

მათხოვარი კი იცდიდა... მისი გამოწვდილი ხელი ოდნავ ქანაობდა და კრთებოდა ზოგჯერ.

გონარეულმა, შეწუხებულმა მაგრად მოუჭირე ხელი მის ჭუჭყიანს, ათრთოლებულ ხელს...

— ნუ გამსჯი, ძმაო! არა მაქვს არაფერი, ძმაო!

მათხოვარმა მომაშტერა თავისი აწითლებული თვალები. გაიღიმა ჩალურჯებული ტუჩებით და თავისი მხრით მაგრად მოუჭირა ხელი ჩემს გაცივებულ თითებს.

— რა ვუყოთ ძმაო! — წაიჩიფჩიფა იმან — ამაზედაც მადლობელი ვარ, ესეც მოწყალებაა, ძმაო!

მიხვდი, რომ მეც მოწყალება მივიღე ჩემი ძმისგან..

1878 წელი, თებერვალი

კმაყოფილი ალაქიანი

სატახტო ქალაქის ქუჩაზე ხტომა-ხტომით მიჰქრის ახალგაზრდა კაცი. ის მოძრაობს მხიარულად, ცოცხლად, თვალები უბრწყინავს, ტუჩები ნეტარებით უცინის, სასიამოვნოდ უღვივის გაბრწყინებული სახე. ის მთლად — კმაყოფილებაა და სიხარული.

რა შეემთხვა მას? მემკვიდრეობა ხომ არ მიიღო? ჩინი ხომ არ მოუმატეს? იქნება სატრფოსთან პაემანზე მიეშურება? ან იქნებ უბრალოდ — მან კარგად ისაუზმა და ჯანმრთელობის გრძნობა, ძალღონის მაძლარი

გრძნობა ათამაშდა მთელ მის სხეულში? ან იქნებ მას ყელზე ჩამოჰკიდეს შენი რვაკუთხოვანი ლამაზი ჯვარი, ოი, პოლონეთის მეფეც სტანისლავო?

არა! მან თავის ნაცნობზე შეთხზა ცილისწამება, გაავრცელა ის გულმოდგინედ, მოისმინა ის, თავისი ცილისწამება, სხვა ნაცნობისაგან — და თვითონაც დაიჯერა.

ოჰ, რა კმაყოფილია, რა კეთილიც კია ამ წუთში ეს საყვარელი, ეს დიდად საიმიედო ახალგაზრდა კაცი!

1878 წელი, თებერვალი

წვენი

ქვრივ დედაკაცს მოუკვდა ერთადერთი შვილი, ოცი წლის ბიჭი, პირველი მუშა სოფლად.

იმავე სოფლის ქალბატონი, მემამულის ცოლი, რომელმაც გაიგო ამ დედაკაცის მწუხარება, წავიდა მის სანახავად თვით დასაფლავების დღეს. მას ის სახლში დაუხვდა.

ის იღვა ქოხის შუაგულში, სუფრის წინ, და აუჩქარებლად მარჯვენა ხელის თანაბარი მოძრაობით (მარცხენა დადამბლავებული ჰქონდა) იღებდა უხორცო წვენს გაჭვარტლული ქოხის ფსკერიდან და ხვრებდა კოვზით.

დედაკაცის სახე დამჰქნარიყო და ჩაბნელებულიყო; თვალები გაწითლებოდა და დასივებოდა... მაგრამ ის იღვა აუღელვებლად სწორად, როგორც ეკლესიაში.

„ღმერთო! — გაიფიქრა ქალბატონმა. — ასეთ წუთებში მას ჭამა შეუძლია... მაგრამ მათ ყველას, ჰუ! — როგორი უხეში გრძნობები აქვთ“.

და ქალბატონს გაახსენდა, რომ მან თვით ამ რამდენიმე წლის წინათ, როდესაც ცხრა თვის გოგონა დაჰკარგა, მწუხარების ზეგავლენით უარი სთქვა პეტერბურგის მახლობლად საუკეთესო აგარაკის დაქირავებაზე — და მთელი ზაფხული ქალაქში გაატარა. — დედაკაცი კი განაგრძობდა წვენის ხვრებას.

დაბოლოს, ქალბატონმა ველარ მოითმინა. — ტატიანა, — წაილაპარაკა მან... — მაპატიე. — მე მიკვირს! ნუთუ შენ შენი შვილი არ გიყვარდა? მადა როგორ არ დაგეკარგა? — როგორ შეგიძლია ამ წვენის ჭამა?

— ჩემი ვასია მოკვდა, — ჩუმად წაიბუტბუტა ქალმა, და შეგუბებულნი ცრემლები გადმოსკდა ჩაცვენილ ლოყებზე, — სჩანს, ჩემი აღსასრულიც მოსულია: სიცოცხლეშივე მომაცალეს თავი მხრებიდან. წვენი ხომ ტყუილუბრალოდ არ უნდა გაფუჭდეს: ის ხომ უმარილო არ არის?

ქალბატონმა მხოლოდ მხრებიღა აიჩეჩა. — და გავიდა ქოხიდან. ის ხომ ადვილად შოულობდა მარილს!

1878 წელი, მაისი.

ორი მდიდარი

როდესაც ჩემთან აქებ-ადიდებენ მდიდარ როტშილდს, რომელიც თავისი უზარმაზარი შემოსავლიდან ათასმანეთობით ხარჯავს ბავშვთა აღზრდის, ავადმყოფთა მკურნალობის, მოხუცთა მოვლა-მიხედვისთვის — ვაქებ და გული მიჩვილდება.

მაგრამ ამ ქებისა და გულაჩვილების დროსაც არ შემძლია არ გავიხსენო ერთი ღარიბ-ღატაკი გლეხის ოჯახი, რომელმაც თავის გატიალებულ ქოხში შეიფარა ობოლი ძმისწული-ქალი.

— მოვიყვანთ ჩვენ კატკას, — ამბობდა დიასახლისი, — ჩვენი უკანასკნელი გროშები მასზე დაიხარჯება... მარილსაც კი ველარაფრით ვიყიდით, რომ შეჭამადი შევკაზმოთ.

— ჩვენ იმას... უმარილოდაც კარგად გიახლებით! — უპასუხა ქმარმა.

ვერა, როტშილდი ვერ შეედრება ამ გლეხს.

მთარგმნელი ს. აბულაძე

1878 წელი, ივლისი.

კ რ ი თ ი კ ა

პ. ბაჟმარია

კავკასიური ბრძოლები ალ. ყაზბეგის მოთხრობებში

ალექსანდრე ყაზბეგის შემოქმედება, გარდა ზოგიერთი მოთხრობისა, დრამატული და ავტობიოგრაფიული ხასიათის ბელეტრისტული ნაწერებისა, ერთი თემის მხატვრულ გაშლას წარმოადგენს. ეს თემა — მთის დაპყრობა მეფის რუსეთის მიერ და ამ ნიადაგზე წარმოშობილი რღვევა იმ თემური წყობისა, რომელზედაც მთიელთა საზოგადოებრივი ცხოვრება ეყარებოდა.

როგორც სოციოლოგს, ა. ყაზბეგს კარგად ესმოდა რუსეთის იმპერიალიზმის კავკასიისაკენ ლტოლვის მიზნები: ეს იყო ბრძოლა აღმოსავლეთის ბაზრის დაპყრობისათვის. კავკასია ამ გზაზე უნდა გამხდარიყო ავანპოსტი იმ ბრძოლებისა, რომელსაც თავის მიზნის განსახორციელებლად აწარმოებდა აზიური ევროპის ერთერთი უძლიერესი სახელმწიფოს სავაჭრო კაპიტალი.

ალ. ყაზბეგმა თავის ბელეტრისტული ნაწერებისათვის გამოჰყო უმთავრესად ხევი და მთის ამ მხარის ბრძოლების გამოხატვის დროს მისი გული სცემდა იმ ადამიანების გულებთან ერთად. რომელნიც უთანასწორო ბრძოლაში ეგზომ თავგანწირულად და შეუპოვრად იცავდნენ თავიანთ ზნეობრივ იდეალებს, ადათებსა და ზნე-ჩვეულებებს. მწერლის მთელი ყურადღება მიქცეული იყო ერთი მომენტისადმი: როგორ ითრგუნებოდა მთის ვაჟკაცური მორალი, ახალი, ნამდვილად ველური, დაშპყრობელი ძალის მოზღვავეების დროს.

როგორც ეპიკოსს, ჩვენს ავტორს არ ყოფნის თხრობის სიწყნარე ამ სისხლიანი ეპოპეის გადმოცემისას. გმირებთან ერთად ის მოსთქვამს მთიელი ქალების შეგინებული პატიოსნებისა და ტყვიით გატეხილ რაინდულ ვაჟკაცობაზე. მიუხედავად ამისა, მწერალი ზუსტად იცავს ისტორიულ პერსპექტივას და ყველაფერი, რაც შესაძლოა პირველი შეხედვით მკითხველს ტენდენციურად ან რომანტიურად ეჩვენოს, სინამდვილის მხატვრულ ანარეკლს წარმოადგენს. და ეს ჩანს, როგორც მთავარს ამბებში, ისე წვრილმანებშიც.

სამწუხაროდ, ყაზბეგის ბელეტრისტული ნაწარმოებები ჯერ კიდევ არაა გარჩეული ისტორიულ-ლიტერატურული თვალსაზრისით. მკითხველთა მასისათვის დღემდე უცნობია ის წყაროები, რომელბითაც სარგებლობდა მწერალი თავისი უმთავრესი მოთხრობების წერის დროს. მართალია, ყაზბეგი მეტწილად ეხებოდა ხევს, რომელსაც ის უშუალოდ იცნობდა, მაგრამ არა მარტო ხევს: მისი გმირები მოგზაურობენ კავკასიის სხვა მხარეებში და ავტორი ამ მხარეების აღწერისას იჩენს ადგილობრივი კოლორიტის, ადათებისა და ეტიკეტების საფუძვლიან ცოდნას. „ელისო“, ერთერთი საუკეთესო მოთხრობა ჩვენი ავტორისა, ხომ ჩიხნელთა ისტორიულ წარსულს ეხება.

და რადგანაც მწერლის ინდივიდუალობა მეღავენდება არა მარტო რ ე ზ უ ლ ტ ა ტ შ ი, არამედ მის დამოკიდებულებაშიც გამოყენებული თუ უარყოფილი მასალისადმი, ჩვენ ქვემოთ მოგვიხდება მოკლედ შევეხოთ ყაზბეგის ლიტერატურულ წყაროებსაც.

2.

ჩვენ აქ არ დავგვირდებთ ვრცელი ექსკურსი იმ საკითხების ირგვლივ, რომლებიც მეფის რუსეთის მიერ კავკასიის ანექსიას ეხებოდა; ყველასათვის ცნობილია, რომ ამ მრავალერიანი მხარის დაპყრობა არ მომხდარა მშვიდობიანი გზით და ისიც უცხად. კერძოდ მთა ძალიან დიდხანს გაუმკლავდა გარედან მისულ დამპყრობელ ძალას და ე. წ. ყავკასიური ომი წარმოადგენს სისხლიან ქრონიკას ძალმომრეობისას აგრესორების მხრით და გასაოცარი გმირობისას — მთიელთა მხრით.

აღ. ყაზბეგი დგას მყარ ისტორიულ ნიადაგზე, როცა ხაზგასმით გვისურათებს მთის ხალხის მორალურ უპირატესობას რუსეთის სამხედრო-ექსპედიციის ხელმძღვანელებთან (და ამათთან ერთად მოსულ ბიუროკრატიულ აპარატთან) შედარებით. უკანასკნელთა საქმიანობის შესახებ განსაკუთრებულის მჭერმეტყველობით მოგვითხრობენ არა მარტო ლიბერალურად განწყობილი რუსი და ევროპელი მემუარისტები, არამედ ოფიციალური მათიანეებიც.

მაგრამ აღ. ყაზბეგი ამ საზოგადო მომენტის აღნიშვნით არ დაკმაყოფილებულა. ჩვენ დღეს შეიძლება გაგვიკვირდეს კიდევ, რომ მწერალს თავისი დროისთვის უაღრესად პროგრესიული შეხედულება ჰქონდა გამომუშავებული საზოგადოებრივი მოვლენებისადმი. უფრო გასაკვირი კი ისაა, რომ მწერალს ჰქონდა დიფერენციული მიდგომა ამ მოვლენებისადმი.

აღ. ყაზბეგი შესანიშნავად ერკვეოდა საზოგადოებრივი ფენების ურთიერთობაში. მის მოთხრობებში ხაზგასმულია ერთი მნიშვნელოვანი მომენტი, სახელდობრ ის, რომ რუსის სამხედრო ძალამ მთის ხალხთან ბრძოლის დროს დასაყრდენი ჰპოვა პრივილეგიურ წოდებაში. ბიუ-

როკრატიულ მოხელეებს საერთო ენა აქვთ გამოჩახული თავად-აზნაურობასთან, ხოლო რუსის ბატალიონებს ხშირად წინ უძღვიან სამხედრო იერარქიაში მოკალათებული გენერლები ქართული ფეოდალური არისტოკრატის წრიდან. ყაზბეგის გაგებით ხევის გლახობასა და მთის თავისუფალ უზდენებს ჰყავთ არა მარტო გარეშე მტერი, არამედ შინაური მტერიც.

„ელგუჯას“ შესავალში ყაზბეგი მსჯელობს თანამედროვე ისტორიკოსი-მხატვრის თვალსაზრისით. ის იხილავს საკითხს, თუ როგორ ფიქციური აღმოჩნდა არსებითად ე. წ. ყმების განთავისუფლება 1864 წელს. მაგრამ ის არ სჯერდება ამ განცხადებას და მხატვრულ ტილოზე გვიჩვენებს იმას, რაც დეკლარატიულად აქვს გამოთქმული მოთხრობის წინასიტყვაობაში. ასევე თანმიმდევრულად, შეგნებული სოციოლოგიური თვალსაზრისით აშუქებს მწერალი ყველა დანარჩენ საკითხს. ძალზე მნიშვნელოვანია ამ მხრით ყაზბეგის დამოკიდებულება დაღისტან-ჩეჩნეთის ნაციონალურ-გამანთავისუფლებელი მოძრაობისადმი.

ქართული ფეოდალური არისტოკრატის იმ ნაწილს, რომელსაც საპატიო ადგილი ეჭირა სამხედრო იერარქიაში, როგორც ცნობილია, დიდი დამსახურება მიუძღვის მთის დაპყრობის საქმეში. ისინი არც შემდეგში უცქეროდნენ მთის ხალხების ბრძოლას ისე რომანტიულად, როგორც უცქეროდა მას ქართული მოწინავე საზოგადოების ლიბერალური ნაწილი სამოციან წლებში. გავიხსენოთ თუნდაც ძმები ორბელიანების (ილიას, ზაქარიას და გრიგოლის) მოღვაწეობა კავკასიურ ომში. ესენი ხომ მხარში უდგნენ დამპყრობელ გენერლებს? განსაკუთრებით დიდი იყო გ. ორბელიანის როლი, რომლის სამხედრო ექსპედიციებმა სალათავიაში 1857 წელს შამილისათვის საბედისწერო შედეგი გამოიღო.

„ელისოში“ ალ. ყაზბეგი დამახასიათებელ სიტყვებს ათქმევინებს ერთერთ მთავარ გმირს — ჩეჩნელ ანზორ ჩერბიჟს:

„შვიდჯერ იერიშით მოსულნი ვიყურები შვიდჯერვე გავებრუნეთ უკან და აქაც თუ ქრისტიანები [ქართველები] არ ყოფილიყვნენ ვიყურები ვერ აიღებდნენ ჩვენს სოფელსო“.

ამ სიტყვებით ავტორი მოკლედ აღნიშნავს იმ როლს, რომელიც სამხედრო კარიერის მოპოვებით გატაცებულმა თავად-აზნაურობამ ითამაშა მთიელებთან ბრძოლაში.

3.

საკითხავია — როგორ ამართლებდნენ თვითონ ეს ქართველები თავიანთ მოღვაწეობას მთიელებთან ბრძოლაში? ქართული სამხედრო-ფეოდალურ არისტოკრატისა ის მიაჩნდა პატრიოტული საქმიანობის ნაწილად. გ. ორბელიანი ამის შესახებ ერთგვარი ქედმაღლობითაც მოგვითხრობს თავის ბარათებში. პოეტურად კი მან ეს გამოხატევა ცნობილ „პასუხში“. ამ პოლემიკურ ლექსში ავტორი შიშობს „შვილებს“.

„ოსმალ-სპარსები,

და ლესტნი ს მ თ ე ბ ი

ქებით გეტყვიან დიდთა მათ[ე. ი. მამების] საქმეთ“.

შვილების თაობამ არ ჩაუთვალა მამებს ეს ღვაწლი პროგრესიულ-დამსახურებად. არც რელიგიური განსხვავების მომენტი, რომელიც გასამართლებელ საბუთად მოჰყავდა რუსოფილ ქართველ ფეოდალურ წოდებას, არ უშლიდა ხელს ი. ჭავჭავაძეს — დაცინვით მოეხსენებია „ჩინებზე“ შეყვარებული უფროსი თაობის „დიდი საქმენი“.

ალ. ყაზბეგიც ასეთს შეხედულებას იზიარებდა. მწერალი უარყოფითად აფასებდა ქართველების მონაწილეობას რუსის ჯარში მაშინ, როცა ამ ჯარის ბატალიონები არბევდნენ და აწიოკებდნენ მშვიდი აულების ბინადართ. ალ. ყაზბეგს უაზრობად მიაჩნდა ასეთი გმირობა ქართველების მხრით. და მართლაც — თუ იმპერიალისტური რუსეთისთვის მთის ანექსიას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, საქართველოს უკეთესი მერმისისთვის მას არაფერი მოუტანია.

„მამის მკვლელში“ ყაზბეგს აღწერილი აქვს საგულისხმო სცენა. შამილს ჩეჩნეთის ერთ სოფელში აცნობებენ ვორონცოვის რაზმის მოახლოვებას:

„ — შენ ჰნახე რუსის ჯარი? — ჰკითხა შამილმა.

— ვნახე დიალერ (ღმერთმანი).

— ბევრია?

— ოჰ, ჰო, ჰო, ჰო, — გაიკვირვა ჩეჩნელმა.

— „თეთრი ღენერალიც“ მოსდევს? (ასე ეძახდნენ ვორონცოვს).

— აგრე ამბობდნენ ბაზარში და არ ვიცი...

— როდის აპირებენ წამოსვლას?

— ხვალ, — აგრე ლაპარაკობენ.

— ქართველები ბევრია?

— ძალიან ბევრი, ძალიან.

შამილი ცოტა ხანს გაჩუმდა და მერმე მიუბრუნდა ნაიბებს

— ს ა კ ვ ი რ ვ ე ლ ი ა მ ა გ ა თ ი ს ა ქ მ ე. მ ა გ ა თ რ ა ლ ა უ ნ დ ა თ ჩ ვ ე ნ გ ა ნ ? — და მიუბრუნდა ისევ ამბის მომტანს: ოსები?

— ოსებიც ბევრია, ჩერქეზებიც, მაგრამ ქართველები ყველაზე მეტია.

ჩამოვარდა კიდევ სიჩუმე, რომლის დროსაც შამილის სახე რამდენჯერმე შეიცვალა: სჩანდა, იმის გონება რალაცაზუნდაც მუშაობდა. ის მიუბრუნდა ნაიბებს:

— ეცადენით, რაც შეიძლება ერიდენით ქართველებს და ჩერქეზებს“.

რასაკვირველია, სრულიად არ არის ძნელი ამ დიალოგში თვითონ ალ. ყაზბეგის შეხედულების გამოცნობა.

„მამის მკვლელის“ ისტორიული ფონი ქრონოლოგიურად თარიღდება 1845 წლით, რადგან მასში აღწერილია ცნობილი „დარლოს ექსპედიცია“, რომელიც ამ წელს მოეწყო ვორონცოვის სარდლობით. ვიდრე თვითონ ამ ექსპედიციის აღწერას შევცხებოდეთ, უნდა შევჩერდეთ ერთს მნიშვნელოვან საკითხზე.

ყაზბეგის მოთხოვნებში იშლება ხევის ტრაგედია, ტრაგედიისთვის დამახასიათებელი ფინალით: მთავარი გმირების განადგურებით. ეს არის რალაც მოჯადოებული წრე, რომლისგანაც თავი ვერ დაუღწევიათ ყველაზე გმირული ღირსებებით აღჭურვილ მოხვედრებსაც კი. რუსის მოხელეები, ადგილობრივი თავად-აზნაურობა, დამსჯელი ეგზეკუციები — აი ის მაჯლაჯუნა, რომელიც თავზე აწევს უდანაშაულო მოსახლეობას და გასაქანს არ აძლევს მას.

მაგრამ არის მხარე, რომელსაც უიმედო მდგომარეობიდან გამოსავლის ძიების დროს მიიპყრობენ ხოლმე ისინი თვალს. ეს მხარეა — ქედს გადაღმა, გარეშე მტრების რკალში მომწყვდეული ჩიჩნეთ-დაღესტანი.

არის თუ არა მართალი აღ. ყაზბეგი, როცა სამშობლო დაკარგულ ქართველ ვმირ-მთიელებს თავშესაფარს აძებნიებს მუსლიმანურ მთაში?

ჯერ მოკლედ დავახასიათოთ ჩიჩნეთ-დაღესტნის მდგომარეობა იმამატის ეპოქაში.

ის დიდი ნაციონალურ-რელიგიური ხასიათის მოძრაობა, რომელიც დაღესტანში დაიწყო 30-იან წლებში და რომელმაც 60-იან წლებამდე გასტანა, ხასიათდება შეურიგებელი ბრძოლით არა მარტო გარეშე მტრებთან, არამედ შიგნით გაბატონებულ სოციალურ ფენებთანაც. მიურიდიზმმა, როგორც ცნობილია, ბოლო მოუღო მთის არისტოკრატის ბატონობას მთელი 30 წლის მანძილზე. იმ კანტუშებში, რომლებზედაც დაღესტნის იმამების (ყაზი-მოლას, ჰამზად-ბეგისა და შამილის) ბატონობა ვრცელდებოდა, ხანებსა, ბეგებსა და ქანკებს (ბეგების უკანონო შვილებს) — საერთოდ პრივილეგიურ წოდებას — დაკარგული ჰქონდა ადრინდელი ეკონომიური და პოლიტიკური უფლებები. ჯერ კიდევ ყაზი-მოლამ 1830 წელს იერიში მიიტანა ავარიის ხანებზე: მას სურდა გაენადგურებია ეს დინასტიური უზურპატორები, რომლებიც ანგარიშს არ უწევდნენ დაბალი ფენებიდან მომდინარე მოძრაობას. მთის ხალხი ჰაზავატის დროშის ქვეშ აპირებდა მრავალერიანი მხარის გაერთიანებას.

ამ ამოცანის განხორციელებას შეუდგა მეორე იმამი ჰამზად-ბეგი, რომელმაც აიღო ხუნძახი — ავარიელი ხანების რეზიდენცია და მთელი დინასტიური საგვარეულო ამოსწყვიტა. მესამე იმამის, შამილის დროს ჩქარი ტემპით დაიწყო წოდებრივი დიფერენციაციის აღკვეთის პროცესი. ამიერიდან არსებობდა რელიგიური პარტია ერთის მხრით,

და ხალხი, რომელიც სრულუფლებიან მოსახლეობას აერთიანებდა. მოსპობილი იყო ადათი (ტრადიციული კანონი), რომელიც ყოველს თემს საკუთარი გააჩნდა. მის ნაცვლად შემოღებულ იქნა შარიატი — ყურანის საფუძველზე გამოძეუებული კოდექსი სამართალისა. იმამატი არსებითად ამ სოციალურ ასიმილიაციას ემყარებოდა. არ იყო ძალა, რომელსაც შესძლებოდა თავისი უფლებები დაეპიროსპირებინა ხალხის ნებით არჩეულ ხელმძღვანელობისადმი. ამიტომ იყო, რომ მთის ღრისტოკრატია მთლიანად მიემხრო რუსებს მათს ბრძოლაში შამილთან.

შამილის ანტი-ლეგიტიმიზმი საკმაოდ ცნობილია. ამის შესახებ იმდენი უწერიათ, რომ მის შესახებ აქ ვრცლად არ ვილაპარაკებთ. საკმარისია დაინტერესებულმა მკითხველმა თვალი გადაავლოს კაპ. რუხნოვსკის დღიურებს (АКТЫ, XII), რომ მისთვის ნათელი შეიქნეს შამილის სოციალ-პოლიტიკური იდეალები. კალუგაში ექს-იმამი ურჩევდა რუსულ მმართველობას ზანებისა და ბეგებისათვის არ დაებრუნებინათ მის მიერ ჩამორთმეული უფლებები, რადგან ყოველგვარი უკმაყოფილებებისა, ბოროტებისა და არეულობის სათავედ მას მიაჩნდა ამ პრივილეგიური ფენებისა და დანარჩენი მოსახლეობის მარადი ანტაგონიზმი. ეს რჩევა მათ არ მიიღეს და იმამის წინასწარმეტყველებაც ასრულდა: ცნობილია რამდენიმე აჯანყება 70 — 80 წლებისა.

გასაგებია თუ რა დიდს ანგარიშს უწევდა იმამი ღარიბი მოსახლეობის მოთხოვნებებს. მის დროს კანონი ერთნაირად სჯიდა, როგორც უბრალო სოფელს, ისე მურიდების მეთაურებს. სასჯელის გამოტანისას ის ანგარიშს უწევდა ხალხის ნებას. ალ. ყაზბეგს გამოყენებული აქვს ტიპიური ისტორიული სინამდვილე, როცა „იმამის მკვლელობაში“ ის აღწერს შამილის მიერ კანტუშის ნაიბის გადაყენებას ხალხის მოთხოვნით.

ამ თვალსაზრისით — იმამატის ეპოქის ჩიჩნეთ-დაღისტანი მართლაც წარმოადგენდა არა მარტო პოლიტიკურად დამოუკიდებელ და თავისუფალ, არამედ შედარებით სოციალურადაც მოწესრიგებულ თავისუფალ სახელმწიფოს, თუ აქ მხედველობაში არ მივიღებთ იმ ზედა-ძალას, რომელიც საომარ გარემოცვაში აიძულებდა მთიელებს მიეტოვებინათ თავიანთი სახლკარი და თოფ-იარაღით აღჭურვილიყვნენ; სხვაგვარად არც შეიძლებოდა.

ამის შემდეგ გასაგებია, თუ ხევიდან და საერთოდ მთის მოსახლერე საქართველოს კუთხებიდან გაწამებული გლეხები ზოგჯერ გადადიოდნენ ჩიჩნეთ-დაღისტანში. ჩვენ მოგვეპოვება ისტორიულად დამოწმებული, ფაქტიური მასალა, რომლებიც ყაზბეგის მოთხოვნების ზოგიერთ ეპიზოდებს ამართლებს. სოციალური უკუღმართობა აიძულებდათ ქრისტიან ქართველებს, თუმცა არა ხშირად, მაგრამ მაინც, საერთო ენა გამოენახათ მუსლიმან მთიელებთან, ვიდრე ერთმორწმუნე რუსებთან და თანამემამულე ბატონებთან.

„ელისოში“ მოხვევს, ქრისტიან ვაჟიას უყვარს მაჰმადიანის ანზორის ასული. რწმენათა განსხვავება არ უშლით მათ ურთიერთს დაუკავ-

შირდნენ. ხელის შემშლელია უმთავრესად საზოგადოებრივი გარემო.

ამიტომ იპოვის მტრის ტყვია ყველა მათ ერთს ადგილზე.
„მამის მკვლელში“ გლახას — „...უკვირდა, რომ ქრისტიანი ქრისტიანს ასეთს შარსა სდებს. (აბრალებენ-შამილის მომხრე ხარო, ა. გ.) და ურწმუნოებზე უფრო სწყურებია უღონო მოძმეს სისხლი“.

დღევანდელი გაგებით გასაკვირი აქ არაფერი იყო.

ამავე მოთხრობაში ანანურის ციხიდან გაქცეული იაგო და მისი ამხანაგები—უკანონოდ დევნილნი—შეეფარებიან ქისტს ფარჩოს. მოხვევები თავისუფლად გრძნობენ თავს თავისუფალ ჩეჩნეთში!

იაგო მოხვდება ქისტებში მაშინ, როცა (1845 წელს) ვორონცოვი ემზადება ჩეჩნეთში სალაშქროდ. ყაზბეგი მოგვითხრობს:

„იაგოც მორჩა და სრულიად განთავისუფლდა თავის ჭრილობისაგან. ის თავის ამხანაგებით დღე-ღღეზე ემზადებოდა გალაშქარში გასვლას, საიდგანაც უნდა შეერთებოდა შამილის ერთს-ერთს ჯარის ნაწილს და ებრძოლა ამ ხალხთან ერთად, რომელთაც მიიღეს და შეითვისეს.“

მაგრამ იაგომ ხომ ავტორთან ერთად იცოდა, რომ ვორონცოვის რაზმში „ქართველებიც ერია?“ ამრიგად რელიგიურ და ნაციონალურ მომენტს, ყაზბეგის გაგებით, განსაზღვრულ პირობებში სოციალური მომენტი სჭარბობს.

ალ. ყაზბეგი თავის საყვარელ გმირებთან ერთად დგას მთის თავისუფლებისთვის მებრძოლთა რიგებში.

ჩვენ ვკმაყოფილდებით ამ საერთო მომენტების აღნიშვნით, თუმცა შეიძლებოდა უფრო ვრცლად საუბარი ჩვენთვის საინტერესო საკითხთან დაკავშირებით.

5.

ალ. ყაზბეგის მოთხრობებში ყაზახებისა და სალდათების მასა წარმოდგენილია, რომგორც ბრმა იარაღი ოფიცრებისა და გენერლების ხელში და ხშირად ავტორის სიმპატია ამ უაზროდ გაყლეტილი მასისაკენაცაა. ამის დამადასტურებელი ადგილები საკმაოდაა „მამის მკვლელში“. მწერალი საესებით მართებულად შენიშნავს სალდათების ფსიქოლოგიასაც: „იმთვან არც ამხანაგების შებრალება, არც სხვა რომელიმე კაცობრიული გრძნობა! იმათ მხოლოდ ეშინოდათ თავის უფროსისა“.

ჯარსა და ოფიცრობას შორის ასეთი ურთიერთობა იყო მიზეზი იმ ფაქტისა, რომ იმამატის ეპოქის დაღისტანსა და ჩეჩნეთში არსებობდა მთელი ემიგრაცია რუსი სალდათებისა, რომელსაც შამილი მფარველობდა. დარღოს აღების წინ (1845 წ.) მან მთელი ბატალიონი გამოიყვანა ბარაზნის კვრით თავისი მორალური უპირატესობის სადემონსტრაციოდ!

დიდს საჩაზნოში წაიბ ტალჰიკს თანაშემწედ რუსი სალდათი ჰყავდა *).

ჩვენს მწერალს ეს მნიშვნელოვანი ისტორიული მოვლენაც არ გაპარვია მხედველობიდან.

6.

რამდენიმე სიტყვა კონკრეტული ისტორიული ეპიზოდების შესახებ ყაზბეგის მოთხრობებში.

„მამის მკვლელში“ დიდი ადგილი უკავია ჩეჩნელთა ბრძოლას იჩქერის ტყეში ვორონცოვის წინააღმდეგ 1845 წელს. ყაზბეგი არ ასახელებს ამ ექსპედიციის სახელს, მაგრამ ეს არის ცნობილი „დარლოს ექსპედიცია“ (ცნობილი მეორე სახელითაც „Сухарная Экспедиция“). საერთოდ ეს ეპიზოდი სწორად არის აღწერილი. მოგონილია მხოლოდ ამბავი თითქოს ვორონცოვის გასაჭირი ტყეში გენ. ფრეიტაგს აცნობა ვინმე ჩერქეზმა ათაყუყომ. აღწერაში მოიპოვება გეოგრაფიული შეცდომებიც, მაგრამ ეპიზოდის ზოგადი ხაზები სწორად არის გადმოცემული.

შამილის პორტრეტი მწერალს სავესებით ზუსტად ვერა აქვს დახატული. ასე მაგ. „მამის მკვლელში“ იგი თეთრი წვერით გვევლინება და ავტორიც ამას ხაზს უსვამს. სინამდვილეში იმამი წითლადშეღებილ წვერს ატარებდა და სრულიად შეგნებულადაც. კალუგაში ექს-იმამი ამბობდა: როგორც მე, ისე ყველა ჩემი თანამემამულე შეღებილ წვერს ვატარებდით იმიტომ, რომ მტერს არ შეემჩნია ჩვენს რიგებში ახალგაზრდების სიმცირე, გამოწვეული მრავალწლოვანი ომითო. ეს ძალზე მნიშვნელოვანი დეტალი მწერალს მხედველობიდან გაპარვია.

შეცდომების რიცხვს უნდა მიეკუთვნოს აგრეთვე შემდეგი წვრილმანები:

ყაზბეგი შამილის რეზიდენციად ასახელებს ვედენოს. ნამდვილად კი 1846 წლამდე იმამი ცხოვრობდა დარლოში და მხოლოდ ამ უკანასკნელის აღების შემდეგ (1845 წელს), რომელსაც თვით ყაზბეგიც აღწერს, გადავიდა ის ვედენოში.

არის შეცდომები ზოგიერთი ეტიკეტის აღწერის დროს (მაგ. შამილი არასოდეს არ ეგებებოდა კარებთან დელეგაციას, როგორც ეს ყაზბეგს აქვს ნაჩვენები „მამის მკვლელში“).

*) იხ. Румянцев: Новые проповедники мюридизма на Кавказе, СПб. 1878 стр. 17 — 23. თუმცა რუმიანცევის წიგნში ბევრი მოგონილი ამბავია მოთხრობილი, მაგრამ აღნიშნულ ცნობას ადასტურობს (სრულიად დამოუკიდებლად) შამილის ყველაზე უფრო სანდო ბიოგრაფი ა.პ. რუნოვსკი (იხ. მისი Записки о Шамиле, СПб, 1860, თავი II, გვ. 41.).

დასასრულ ლიტერატურული წყაროების შესახებ.

ყაზბეგს თავის მოთხრობებში დასახელებული აქვს შემდეგი შრომები: „ელგუჯაში“:

1. „ა. დუბროვინის შრომა“. იგულისხმება ამ ავტორის „История войны и владычества Русских на Кавказе.“ (ოთხ ტომიანი შრომა).
2. „ა. ბერჟეს თხზულება“ — იგულისხმება ამ ავტორის „Присоединение Грузии к России“.
3. ა. ზისერმანის „Двадцать пять лет на Кавказе“ (2 ტომი).
4. ბუტკოვის „Материалы для новой истории Кавказа“ (3 ტომიანი შრომა).

მოყავს აგრეთვე ცალკე წერილების სათაურები (ჟურნალიდან Русский Вестник და ქართულ გაზეთებიდან).

აღ. ყაზბეგის ნაწერების დაკვირვებული შესწავლა ცხადყოფს, რომ მწერალს ხელთ ჰქონდა საკმაოდ მდიდარი მასალა. ჩეჩნეთისა და ჯავახის სხვა მხარეთა ტომების ზნე-ჩვეულებათა აღწერისას იგი ფართოდ იყენებს ეტნოგრაფიულ ლიტერატურას, რომელიც მაშინ უკვე არსებობდა რუსულ ენაზე. მთელი რიგი ადგილებისა შეიძლება პარალელურად მივუყენოთ სათანადო ლიტერატურული წყაროების გვერდებს. ჩანს, ა. ყაზბეგს ხელთ ჰქონია შრომები სერიიდან:

- 1) Материалы для описания местностей и племен Кавказа (40 ტომია).
- 2) Сведения о Кавказских горцах (7 ტ.).

რასაკვირველია, უფრო ხშირად გამოყენებული მასალა დეფორმირებულია მწერლის მიერ: იგი მას იყენებს თავისი მხატვრული მიზნების შესაბამისად.

აღ. ყაზბეგის მიერ მასალების დაკვირვებულ შესწავლას მოწმობს აგრეთვე ერთი დეტალი. „მამის მკვლელში“ ის სწერს (შენიშვნებში):

„...შამილი რომ ასეთი იყო [ე. ი. ხალხის ნება-სურვილის აღმსრულებელი, ა. გ.] და არა თუ დაჟინებული დესპოტი, რომელიც გულის განზრახვას ანაცვალებს ყველა საბუთებს, მტკიცდება იმის ცხოვრებიდან ათასი მაგალითებით, როგორც ყაზი-მახამეთის და შამილის განხეთქილება, სადაც პირადი კმაყოფილება ანაცვალა თავის ქვეყნის სარგებლობას და სხვა“.

აქ ავტორს მხედველობაში აქვს ყაზი-მოლას (მოჰკ. 1832 წ.) და მისი თანაშემწის (შამილის) განხეთქილება 30-ან წლებში, რომელიც მხოლოდ სპეციალური ლიტერატურული წყაროების შესწავლის საფუძველზე შეიძლებოდა სკოდნოდა ყაზბეგს.

მასალის დაკვირვებულმა შესწავლამ დააზღვევა მწერალი იმ ბუტაფორიულობისაგან, რომლითაც ხასიათდება მაგ. მარლინსკისა და მორდოვცევის რომანები კავკასიაზე. ამასთანავე უნდა მოიხსნას ზღაპარო-

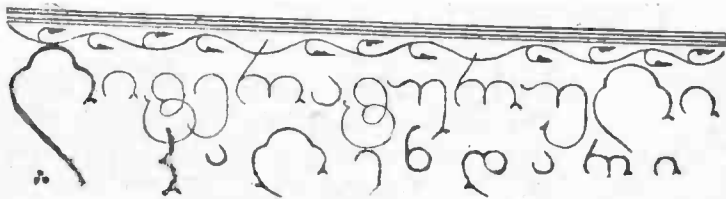
იმის შესახებ, თითქოს ყაზბეგი სწრაფად, მაგიდასთან მიჯდომისთანავე თხზავდა თავის მოთხრობებს.

მაგრამ, ვიმეორებთ, ეს კიდევ იმას არ ნიშნავს, რომ ყაზბეგის ბელეტრისტულ ნაწერებში არ მოიპოვებოდეს შეცდომები. ყაზბეგი არ სწერდა სპეციალურად ისტორიულ რომანს, ისტორიული ეპიზოდები მის მოთხრობებში ჰქმნიან ფონს ბელეტრისტული ამბავისთვის. ამიტომ მწერალი ზოგჯერ შეგნებულად მიმართავდა ანაქრონიზმებს და სხვა ხასიათის გადახვევებს. (ამის შესახებ თვითონაც დაპარაკობს ერთერთს პირადს წერილში).

ა. ყაზბეგი რომ ისტორიული რომანის ავტორი იყოს, მაშინ ჩვენ შეგვეძლო მეტი სიმკაცრით მოვპყრობოდით მისი მოთხრობების ფაქტოლოგიურ მხარეს (გავიხსენოთ ლევ ტოლსტოის სიტყვები, მიწერილი პოლკ. იოსებ ყორღანოვისადმი 1902 წელს, „პაჯიმურადზე“ მუშაობის გამო: „Когда я пишу историческое, я люблю быть до мельчайших подробностей верным действительности“).

აღ. ყაზბეგის ბელეტრისტულ მოთხრობებში კი ისტორიული ეპიზოდები—როგორც არა უმთავრესი მასალა—შესაფერი სიზუსტითაა გამოყენებული.

ეპტონ სინკლერი

მიშდინარე წელს 60 წელი შეუსრულდა საქვეყნოდ ცნობილ ამერიკელ ანტი-ფა-შისტ მწერალს — ეპტონ სინკლერს. სინკლერი დაიბადა მერილენდის შტატში ქალაქ ბალტიმორში 1878 წ. 20 სექტემბერს. მამამისი იყო წვრილი და „უბედო“ კომერსანტი, დიდი მოყვარული ერთადერთი ვაჟისა და გულკეთილი ცოლისა.

სინკლერს ბავშვობაშივე შეუყვარდა მხატვრული ნაწარმოებების კითხვა, თერთმეტი წლისას უკვე წაიკითხული ჰქონდა სტივენსონის, სკოტის, დიკენსის და ტეკერეის ყველა რომანი.

დიკენსის და ტეკერეის თხზულებებმა დიდი გავლენა იქონიეს სინკლერზე და ხელი შეუწიეს მას სოციალური რომანების შექმნის საქმეში.

1888 წელს სინკლერის ოჯახი მატერიალური მდგომარეობის გამოსწორების მიზნით ქალაქ ბალტიმორიდან ნიუ-იორკში გადასახლდა, მაგრამ იქ მისი მატერიალური მდგომარეობა ოდნავადაც არ შეცვლილა. პირიქით, დიდი ქალაქის ბირჟამ კიდევ უფრო მეტი ზიანი მიაყენა ეპტონის მამის კომერციულ საქმეებს, ვალებით აავსო და მთლიანად გაატატაკა იგი. კაპიტალისტური კონკურენციით განადგურებული და უიმედობით შეპყრობილი ეპტონის მამა ღვინის სარდაფში ეძებდა შეგებას. ხშირად, ნახევრადმშვიერსა და შიშველს პატარა ეპტონს უხდებოდა ღვინის სარდაფებში მამის ძებნა და მისი იქიდან ამოყვანა.

ნიუ-იორკში, მიუხედავად დიდი მატერიალური გაჭირვებისა, ნიჰიერი ეპტონი წარჩინებულად ამთავრებს კოლეჯს და შედის კოლუმბიის უნივერსიტეტში. კოლეჯში ყოფნის დროს იგი უმეტეს დროს შექსპირის, მილტონისა და შელის თხზულებების კითხვას ანდომებს.

ეპტონ სინკლერს თავიდანვე მიზნად ჰქონდა დასახული პოეტი და მწერალი გამზადარიყო. ამიტომ იგი თავის თავზე ძალიან ბევრს მუშაობდა. ხშირად 18 საათზე მეტს წიგნების კითხვაში ატარებდა. მგონობიარე დედა სწუხდა შეილის გადაჭარბებულ მუშაობას, მოითხოვდა მისგან დასვენებას და გართობას, მაგრამ ეპტონი გულგრილად ხვთებოდა დედის მოთხოვნებს და კვლავ დაუსვენებლივ განაგრძობდა მუშაობას.

ეპტონ სინკლერი სამწერლო ასპარეზზე 1893 წ. გამოვიდა: პირველად მან დაიწყო პატარ-პატარა საბავშვო მოთხრობებისა და ანექდოტების ბეჭდვა. 1901 წელს კი გამოქვეყნდა მისი პირველი რომანი „გაზაფხული და მკა“, მაგრამ ამ რომანმა მას ვერ მოუპოვა სახელი. სინკლერს მწერლის სახელი მოუპოვა 1906 წელში გამოსულმა მეორე რომანმა — „ჯუნგლები“. „ჯუნგლები“ სინკლერის პირველი დიდი ნაწარმოებია იყო, რომელმაც მას საქვეყნო სახელი გაუთქვა. ამერიკის ცნობილმა მწერალმა ჯექსონ ლონდონმა „ჯუნგლებს“ „ბიძია თომას ქოხი“ უწოდა.

„ჯუნგლებში“ აღწერილია ჩიკაგოს საკონსერვო ქარხნების მუშების აუტანელი და საშინელი ცხოვრება. ჩიკაგოს მუშების ყოფა-ცხოვრება დიდი დაკვირვებით ჰქონ-

და შესწავლილი ეპტონ სინკლერს. ეპტონი თვით მუშაობდა ჩიკაგოს ქარხნებში და მათი მუშების საშინელი ცხოვრების უშუალო მნახველი და მონაწილე იყო.

„ჰუნგლების“ გამოსვლამ, ამერიკის ბურჟუაზიულ წრეში დიდი აღშფოთება გამოიწვია.

„ჯუნგლების“ შემდეგ მწერალი აქვეყნებს მთელ რიგ რომანებს, რომელთა შორის ყველაზე მნიშვნელოვანია 1917 წელს გამოცემული „მეფე ნახშირი“. მართალია ეპტონი ამ რომანშიც მთლიანად არ არის განთავისუფლებული რეფორმისტული იდეებისაგან, მაგრამ „მეფე ნახშირი“ მაინც დიდი რეალისტური ნაწარმოებია, რომელმაც ძლიერი გავლენა იქონია ამერიკის მუშათა მოძრაობის ამაღლების საქმეში. „მეფე ნახშირი“ არაჩვეულებრივ მხატვრულ ოსტატობით არის გადმოცემული კოლორადოს მადაროების მუშების საშინელი ცხოვრება და მათი გაფიცვები 1913 წ. შემოდგომასა და 1914 წლ. გაზაფხულზე.

1919 წელს გამოვიდა სინკლერის სამხედრო რომანი „ჯიმი ხიგინსი“, „ჯიმი ხიგინსი“ აშკარად სჩანს სინკლერის სიმპათია ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციისადმი. საერთოდ, ეპტონი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის დაწყებიდანვე დაკვირვებით ადევნებდა თვალყურს რუსეთის ამბებს და პირველ დღიდანვე სიმპატიურად უყურებდა რუსეთის მუშათა კლასის მიერ დაწყებულ დიდ ისტორიულ საქმეს.

„ჯიმი ხიგინსის“ შემდეგ ეპტონი აქვეყნებს რომანს „100%“. ამას მოჰყვა დიდი რომანი „ნავთი“. უკანასკნელ ხანებში ეპტონ სინკლერმა გამოაქვეყნა მთელი რიგი ანტი-ფაშისტური რომანები. დღეს სინკლერი აქტიურად იბრძვის ფაშიზმის წინააღმდეგ. ეპტონ სინკლერი მშვიდობიანობის მოყვარული საბჭოთა ქვეყნის დიდი მეგობარია.

ვლ. ჯიბუტი

ი. ს. ტურგენევი

ნოემბერში ასოცი წელი შესრულდა მეცხრამეტე საუკუნის რუსული პროზის გამოჩენილი ოსტატის ივანე სერგეის-ძე ტურგენევის დაბადებიდან.

ი. ტურგენევი დაიბადა მემამულის ოჯახში. ბავშვობას მომავალი მწერალი ატარებს მშობლების მამულში. აქ იგი უშუალო მოწმე ხდება გლეხთა საშინელი ექსპლუატაციისა, მათი ცხოვრების არაადამიანური პირობებისა, დამცირებისა.

თვით ტურგენევის ბავშვობა არ იყო ბედნიერი. იგი სასტიკი მშობლების ხელში, მოკლებული იყო მხიარულებას, გართობასა და ბავშვურ სილამღს.

წერა-კითხვა ტურგენევი სოფელში შეისწავლა. იქვე გაეღვიძა ინტერესი მხატვრული ლიტერატურისადმი, კითხულობდა სხვადასხვა მწერლის ნაწარმოებებს.

1827 წელს ტურგენევი გადმოდის მოსკოვში და შედის ვეიდენგამერის კერძო პანსიონში. მალე გადადის მოსკოვის ყველაზე უფრო საუკეთესო პანსიონში, რომელიც შემდეგ გადაკეთდა აღმოსავლური ენების ინსტიტუტად. პანსიონში ტურგენევი გაეცნო უცხოეთის კლასიკოსებს, საცხებით დაეუფლა გერმანულ და ფრანგულ ენებს. 1833 წელს ბრწყინვალედ ჩააბარა მოსკოვის უნივერსიტეტში შესასვლელი გამოცდები და ჩაირიცხა სიტყვიერების ფაკულტეტზე.

1834 წელს გადავიდა პეტერბურგის უნივერსიტეტში, რომელიც დაამთავრა 1837 წელს. უნივერსიტეტში ტურგენევიც საუკეთესო გავლენა მოახდინეს პუშკინის მეგობარმა პროფესორმა პლეტნევმა, კრიტიკოსმა ნიკიტენკომ და გოგოლმა. არ დაკმაყოფილდა რა უნივერსიტეტში მიღებული ცოდნით, ტურგენევი წავიდა გერმანიაში და იქ ბერლინის უნივერსიტეტში მოისმინა ციკლი ლექციებისა. აქ მწერალი გაეცნო ჰეგელის ფილოსოფიას. ამასთან ტურგენევი გაეცნო აგრეთვე სტანკევიჩსა და ჰაუჟინსს. როგორც პირველმა, ისე მეორემ დიდი გავლენა მოახდინეს მწერლის მსოფლმხედველობაზე.

1841 წელს ტურგენევი ბრუნდება სამშობლოში, ემზადება მეცნიერული ხარისხისათვის ფილოსოფიაში. გამოცდას შესანიშნავად აბარებს, მაგრამ მეფის მთავრობამ არ მისცა კათედრა თავისუფალი აზრების გავრცელების შიშით. იწყებს სამსახურს შინაგან საქმეთა სამინისტროში, მაგრამ ეს სამუშაო მას არ აკმაყოფილებს და თავს ანებებს იმ იმედით, რომ იშოვიდა სხვა სამსახურს. ამიერიდან სამსახურის ნაცვლად მისი მოღვაწეობის ახალ სფეროდ გადაიქცა მხატვრული ლიტერატურა.

წერა ტურგენევი ჯერ კიდევ 30-იან წლებში დაიწყო. 16 წლის ახალგაზრდამ დასწერა „დრამატული პოემა“, დაწერა სხვა ლექსებიც. მაგრამ ამ ლექსებმა ავტორს ვერ შეუქმნეს პოპულარული მწერლის სახელი, ისინი მხატვრულად სუსტი და ბაირონის წაბაძვით იყო დაწერილი. ტურგენევის ნაწარმოები პირველად დაიბეჭდა 1838 წ. „სოვრემენიკში“. ამის შემდეგ მწერალი სისტემატურად ბეჭდავს ლექსებს სხვადასხვა გამოცემებში.

მაგრამ მხოლოდ ორმოციან წლებში გამოარკვია მწერალმა თავისი სამწერლო მოწოდება, პროზით გამოვიდა იგი დამოუკიდებელი ლიტერატურული შემოქმედებისა და რეალიზმის გზაზე. სწრაფად მიიპყრო მკითხველის და სამწერლო საზოგადოებრივობის ყურადღება. პირველ პროზაულ ნაწარმოების შესახებ („Хорь и Калыныч“). ბელინსკი სწერდა ავტორს: „ხორმა“ თქვენ ავამალათ, ვამბობ არა როგორც ჩემს მოსაზრებას. არამედ, როგორც საყოველთაო აზრს“.

ბელინსკთან გაცნობა, რაც მოხდა 42-43 წლებში, დაეხმარა ტურგენევის განთავისუფლებულიყო რომანტიზმის ყალბ ტრადიციებისაგან, განვეითარებინა თავისი მსოფლმხედველობა და გამხდარიყო საბოლოოდ რეალისტი მწერალი. ტურგენევი დიდად პატივს სცემდა ბელინსკის და ბელინსკიც მაღალ შეფასებას აძლევდა ტურგენევის ნიჭს. ტურგენევი შეითვისა ბელინსკის ჰუმანიტური მსოფლმხედველობა და ლიტერატურული გემოვნება. როგორც ერთი, ისე მეორე გახდა შემდგომში მწერლის შემოქმედების ქვაკუთხედი. სწორედ ჰუმანიტრმა შეხედულებებმა და მაღალმა მხატვრულმა გემოვნებამ შეუქმნა მწერალს დიდი და პოპულარული სახელი. ბელინსკი სწერდა, რომ ტურგენევი არის არაჩვეულებრივად ჭკვიანი და საერთოდ კარგი ადამიანი. დიდად აფასებდა ტურგენევის მხატვრულ ნიჭსა და ჭკუას აგრეთვე მისი მეორე ახლო მეგობარი ჰერცენი.

ტურგენევი თავის პროზაულ ნაწარმოებებში სასტიკად ესხმოდა თავს ბატონყმობას და იცავდა დაჩაგრული გლეხობის მორალურ უფლებებს. ტურგენევის ასეთ გამოსვლებს პროგრესიული და ობიექტურად რევოლუციური ხასიათი ჰქონდა, მიუხედავად იმისა, რომ იგი რევოლუციონერი არასოდეს არ ყოფილა.

40-იან წლებში ტურგენევი მეორედ მიდის საზღვარგარეთ. იგი უშუალო მოწმე ხდება საფრანგეთის 48 წლის რევოლუციის, იგი არ ემხრობა რევოლუციას, მაგრამ აინტერესებდა ამბების მსვლელობა. გავიდა ქუჩაში და უყურებდა მუშებისა და პოლიციის ბრძოლას. რევოლუციისადმი ანტიპატიურად განწყობილი მწერალი საბოლოოდ დააშინა ამ ამბებმა, ის რევოლუციას სულელურ ამბავად სთვლიდა, აღტაცებაში იყო, რომ ბურჟუაზიამ შესძლო „წესრიგის“ დამყარება; განსაკუთრებით აშინებდა რევოლუცია რუსეთში. იგი სასტიკად ილაშქრებდა რევოლუციონერების წინააღმდეგ რუსეთში განსაკუთრებით რეფორმის შემდეგ.

მიუხედავად ამისა ტურგენევი თავისი ჰუმანიზმით და გლეხობის მდგომარეობის რეალური ასახვით ბატონყმურ რუსეთში დიდი როლი ითამაშა. მისი „მონადირის წერილები“ უდიდესი ინტერესით ვრცელდებოდა და იკითხებოდა რუსეთში მთელი ათეული წლების განმავლობაში. ამ ნაწარმოებისათვის ტურგენევი მეფის მთავრობამ დააპატიმრა და გადაასახლა სოფელში პოლიციის სასტიკი ზედამხედველობის ქვეშ.

ტურგენევის მხატვრული შემოქმედება გამოუკლებლივ შედის ჩვენს კულტურულ მემკვიდრეობაში და თანამედროვეობა კრიტიკულად ითვისებს მას.

ანტონ ნიკოლოზის ძე ფურცელაძე

გასული საუკუნის დიდი საზოგადო მოღვაწე და მრავალფეროვანი მწერალი ანტონ ნიკოლოზის-ძე ფურცელაძე დაიბადა სოფელ მერეთში 1838 წელს. ის იყო ჩამომავლობით ღარიბი აზნაურის შვილი. პირველდაწყებითი სწავლის მიღების შემდეგ სასწავლებლად შევიდა რუსეთის კადეტთა კორპუსში. იქ პირველსავე წელს ფეხი იტყინა და სკოლას თავი მიანება. 1853 წელს 15 წლის ანტონი ბრუნდება საქართველოში და ხელს კიდებს თვითგანვითარებას, კითხულობს წიგნებს, ეცნობა საქართველოს, რუსეთისა და ევროპის მწერლობას, მალე თავს ანებებს სოფელს და საცხოვრებლად თბილისში გადმოდის, აქ ეწყობა სამსახურში. გაძლიერებით მუშაობს თვითგანვითარებაზე და თავის გარშემო მოწინავე ახალგაზრდობას იკრებს. მხატვრულ ლიტერატურასთან ერთად დიდი გატაცებით კითხულობს ფილოსოფიური და ეკონომიური ხასიათის თხზულებებს.

ანტონი თბილისში მოხვდა ნიჭიერი ახალგაზრდობის წრეში, ის დაუახლოვდა აგრეთვე დიმიტრი ყიფიანს, ქრისტეფორე მამაცაშვილს და სხვებს. ამ ჯგუფს საშუალო პოზიცია ეკავა; „მამებსა და შვილებს“ შორის ბრძოლაში ანტონი არცერთ ჯგუფს არ ემხრობოდა.

ანტონის ცხოვრების კარგად მკოდნე სოფრომ მგალობლიშვილი ასე იგონებს მას: „ანტონი ქართული მწიგნობრობის, ქართული ცხოვრების და ისტორიის შესწავლით საკმაოდ გამობრძმედდა, დაუკვირდა თანამედროვე ცხოვრებას, შეისწავლა და შეითვისა რუსეთის შესანიშნავი მოღვაწე მწერლების მიმართულება. ნ. ჩერნიშევსკის წრე იმისი სათაყვანებელი იყო. ამ წრეს იგი აღმერთებდა. ჩერნიშევსკი, დობროლიუბოვი, პისარევი, გერცენი, ლავროვი აღტაცებით უყვარდა და აშკარად ქადაგებდა მოსწავლე ახალგაზრდობასა და მუშებში მათ აზრებს“...

ანტონს განსაკუთრებული ღვაწლი მიუძღვის ქართული თეატრის დაფუძნებისა და განვითარების, საქმეში. გიორგი ერისთავის შემდეგ თბილისში შესწყდა ქართული წარმოდგენების მართვა. ანტონმა შეადგინა სცენის მოყვარეთა წრე ნიჭიერ ახალგაზრდა ქალვაჟებისაგან, დაიწყო წარმოდგენების მართვა. 1873 წლამდე ანტონ ფურცელაძე სათავეში უდგა და ხელმძღვანელობდა წარმოდგენების მართვას.

ანტონმა თავიდანვე სამწერლო და საზოგადოებრივ ასპარეზზე ფეხი შემოსდგა, როგორც ღრმა და ქეშმარიტმა დემოკრატმა. თავისი ხანგრძლივი მოღვაწეობის მანძილზე ის იცავდა და ესარჩლებოდა გლეხობას. ანტონი დიდ ყურადღებას აქცევდა ნიჭიერ ახალგაზრდებს, იკრებდა მათ თავის გარშემო და ამხნევებდა საზოგადოებრივი მოღვაწეობის ასპარეზზე გამოსასვლელად. მას თავის სახლში სტანკევიჩისებური სალონი ჰქონდა გამართული. ამ სალონის მუდმივ წევრებად ითვლებოდნენ ნიკოლოზი მოური, სოსიკო ბაქრაძე, გიორგი უთურგაული, ნიკო ნათაძე, სოფრომ მგალობლიშვილი და სხვები.

ანტონი უფრო მეტ ყურადღებას იქცევს, როგორც მწერალი. მისი სამწერლო მოღვაწეობა მეტად უხვი და მრავალფეროვანია. ის სწერდა ლექსებს, პოემებს, დრამებს, ტრაგედიებს, ისტორიულ ნარკვევებს, მოთხრობებს, პუბლიცისტურ და ლიტერატურულ-კრიტიკულ წერილებს და სხვ. მისი უმთავრესი ნაწარმოებებია: „მაცი ხვითა“, „დიდი მოურავი“, „ავაზაკნი“, „ბაგრატიონთ ქება“, „ივდითი“, „მართა“, „ვაი მართალთა“, „თამარ ღაზენლი“, „ციცკარა“, „წყალობა“, „მარაბდა, ანუ ცხრა ძმა ხერხეულიძეები“, „ქიტესა“ და სხვ. ანტონ ფურცელაძე თავის მხატვრულ შემოქმედებაში ასახავს გლეხობის ყოვლადუტანელ და დუხჭირ ცხოვრებას ბატონყმობის დროს და ბატონყმობის გადავარდნის შემდეგ.

8. მიაზაძე.